

Περιπατητικές Αφηγήσεις στο Αστικό Τοπίο

Η περίπτωση της οδού Μάρνης

Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνείο Κρήτης
Ερευνητική Εργασία
επιμέλεια: Κιαχίδου Ελευθερία
επιβλέπων καθηγητής: Κακάβας Σπυρίδων

Χανιά , Σεπτέμβριος 2025

*«Ακόμα και όταν συγκεντρώνομαι αποκλειστικά στην
αρχιτεκτονική και προσπαθώ να κατανοήσω εκείνο που έχω
δει, η αντίληψη μου αντηχεί σε εκείνα που έχω βιώσει και τα
χρώματα που έχω παρατηρήσει»*

Peter Zumthor

Περίληψη

Η παρούσα ερευνητική εργασία, διερευνά τη βιωματική εμπειρία του αστικού χώρου μέσα από τη θεωρία της φαινομενολογίας και με πολυαισθητηριακή προσέγγιση. Διακρίνεται σε δύο μέρη.

Στο α' μέρος αναλύονται τα χωρικά και μορφολογικά ερεθίσματα που συγκροτούν την βιωματική εμπειρία μιας διαδρομής (γεωμετρία, ποιότητες, ενθέσεις, ρυθμοί, ατμόσφαιρες) και τις αισθήσεις ως μέσα αντίληψης εκείνων (όραση, ακοή, αφή, όσφρηση, γεύση). Το θεωρητικό υπόβαθρο βασίζεται σε σημαντικούς θεωρητικούς και αρχιτέκτονες όπως οι Peter Zumthor, Juhani Pallasmaa, Henri Lefebvre, Kevin Lynch, Gaston Bachelard, Aldo Rossi ακόμη και από σύγχρονες προσεγγίσεις στο σχεδιασμό του δημόσιου χώρου, όπως του K.N. Δεκαβάλλα κ.α.

Abstract

This study explores the experiential perception of urban space through the lens of phenomenology and a multisensory approach. It is divided into two parts.

In the first part, are analyzed the spatial and morphological stimuli that shape the experiential perception of a path (geometry, qualities, insertions, rhythms, atmospheres), as well as the senses as means of perceiving them (sight, hearing, touch, smell, taste). The theoretical framework is based on important theorists and architects such as Peter Zumthor, Juhani Pallasmaa, Henri Lefebvre, Kevin Lynch, Gaston Bachelard, Aldo Rossi, as well as contemporary approaches to public space design, such as K.N. Dekavallas, among others.

Στο β' μέρος καταγράφεται και αναλύεται ο δρόμος της οδού Μάρνης ως εργαλείο μελέτης της βιωματικής σχέσης μεταξύ ατόμου και χώρου. Η διαδρομή παρουσιάζει σημαντικούς κοινωνικούς και αρχιτεκτονικούς μετασχηματισμούς κατά μήκος της, διαφορές που αποτελούν το υπόβαθρο για την καταγραφή, η οποία έχει ως στόχο την ανάδειξη ενός έντονου κοινωνικού, πολιτισμικού και χωρικού χαρακτήρα της οδού, εκεί όπου το άτομο και τα επιμέρους μικρό-περιβάλλοντα ζουν, συνυπάρχουν και συν διαμορφώνουν σχέσεις.

Η έρευνα αυτή, βασίστηκε στη προσωπική παρατήρηση, έπειτα στη συλλογή στοιχείων και ερεθισμάτων, και τέλος στη καταγραφή αισθητηριακών και συναισθηματικών χαρτών. Οι χάρτες αποτυπώνουν μια υποκειμενική εμπειρία, όπου ο χώρος ζωντανεύει και επιδρά άμεσα σε αυτόν που τον διασχίζει.

Λέξεις-κλειδιά: βίωμα, φαινομενολογία, ερεθίσματα, αισθήσεις, ατμόσφαιρα, δημόσιος χώρος, οδός Μάρνης, πολυαισθητηριακή προσέγγιση, αστικός σχεδιασμός, ψυχογεωγραφία, συναισθήματα.

In the second part, Marnis Street is recorded and analyzed as a case study for examining the experiential relationship between the individual and space. The path presents significant social and architectural transformations along its length, differences that form the basis for the documentation, which aims to highlight the strong social, cultural, and spatial character of the street—where the individual and the various micro-environments live, coexist, and co-shape relationships.

This research was based on personal observation, followed by the collection of data and stimuli, and finally the mapping of sensory and emotional experiences. These maps reflect a subjective perception in which space comes alive and directly affects the person traversing it.

Keywords: experience, phenomenology, stimuli, senses, atmosphere, public space, Marnis Street, multisensory approach, urban design, psychogeography, emotions.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή

Σκοπός

Αφορμή

Μέθοδος

Ερευνητικά Ερωτήματα

ΜΕΡΟΣ Α'. Στοιχεία ανάλυσης δρόμου

A.1. Γεωμετρία

A.1.1. Κλίμακα

A.1.2. Όριο

A.1.3. Δομημένο και μη περιβάλλον

A.1.4. Πλατείες

A.1.5. Στοές

A.1.6. Άξονας

A.2. Ποιότητες

A.2.1. Υλικά

A.2.2. Υφές

A.2.3. Φως -Σκοτάδι

A.2.4. Ίχνη - Μνήμη

A.2.5. Νερό

08 A.2.6. Φύτευση

08 A.2.7. Θέα

09

09 A.3. Ενθέσεις

10 A.3.1. Καλλιτεχνικές παρεμβάσεις

A.3.2. Καθιστικά

12-57 A.3.3. Αστικές μικρό-δομές

14-23 A.4. Ρυθμοί

15 A.4.1. Χρόνος

16-17 A.4.2. Τρόποι Κίνηση

18 A.4.2.α. Δάπεδο

19-20 A.4.2.β. Κατεύθυνση

21-22

23 A.5. Ατμόσφαιρα

24-35 A.6. Αισθήσεις

25-27 A.6.1. Όραση

28-29 A.6.2. Ακοή

30 A.6.3. Αφή

A.6.4. Όσφρηση

A.6.5 Γεύση

ΜΕΡΟΣ Β΄. Η περίπτωση της Οδού Μάρνης	58-83
B.1. Η οδός Μάρνης	60-64
B.1.1. Η διαδρομή	61-64
B.2. Στοιχεία του δρόμου	65
B.3. Άνθρωποι	66-67
B.3.1. Μόνιμοι	66
B.3.2. Περαστικοί	67
B.4 Χρόνος	68
B.4.1. Πρωί	68
B.4.2. Απόγευμα	68
B.5. Προσωπικοί Χάρτες Αισθήσεων	69-77
B.6. Χάρτες Συναισθημάτων	78-83
Συμπεράσματα	84-87
Βιβλιογραφία	88-94

Εισαγωγή

Δρόμος.

Επιφάνεια κατάλληλα διαμορφωμένη για την κίνηση οχημάτων (και κατ' επέκταση ανθρώπων).

Καθημερινά οι άνθρωποι καταγράφουμε αμέτρητες πορείες στις πόλεις, στα βουανά, στη θάλασσα. Μια διαδρομή στη πόλη αρκεί για να αντιληφθούμε πως ο δρόμος, πέρα από δίαυλος μετακίνησης, αποτελεί ζωντανό πεδίο εμπειριών, ερεθισμάτων και ιστοριών. Διαθέτει τη δική του ταυτότητα, διαμορφωμένη από αρχιτεκτονικά στοιχεία και αισθητηριακά ερεθίσματα: κτίρια, υλικά, υφές, χρώματα, φως, σκοτάδι, ήχοι και μυρωδιές.

Οι παρειές των κτηρίων δεν είναι ο μοναδικός τρόπος να οριοθετήσουμε έναν δρόμο, στοιχεία όπως δενδροστοιχίες, στοές, φανάρια ακόμα και κατάρτια караβιών σ' ένα λιμάνι, μπορούν να ορίσουν ένα δρόμο, ή μια διαδρομή.

Σκοπός

Η παρούσα ερευνητική στοχεύει στη διερεύνηση της σχέσης του ανθρώπου με τον αστικό δρόμο ως χώρο βιωμένο μέσα από το χρόνο, τη κίνηση, τη στάση και την ενεργοποίηση των αισθήσεων. Ειδικότερα, επικεντρώνεται στην ανάλυση χωρικών και αισθητηριακών ερεθισμάτων που διαμορφώνουν την εμπειρία του ατόμου, στο τρόπο που τα αντίλαμβάνεται καθώς και στην ίδια τη καταγραφή συναισθημάτων που προκύπτουν από το βίωμα του χώρου. Μέσω της πολυαισθητηριακής προσέγγισης, επιδιώκεται η βαθύτερη κατανόηση του πως ο αστικός χώρος επηρεάζει και διαμορφώνει τη συναισθηματική συμπεριφορά του ανθρώπου.

Αφορμή

Η αφορμή για τη μελέτη αυτή πηγάζει από την έντονη ανάγκη μου να παρατηρώ τον δημόσιο χώρο. Θεωρούσα πάντοτε ιδιαίτερα ενδιαφέρον το τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αλληλεπιδρούν μεταξύ τους στον ανοιχτό δημόσιο χώρο, εκεί όπου μπορούν είτε να εκτεθούν έντονα είτε να παραμείνουν απαρατήρητοι.

Ωστόσο, δε με συναρπάζει μόνο η μεταξύ τους αλληλεπίδραση, εξίσου σημαντική και ενδιαφέρουσα κατά τη γνώμη μου είναι η σχέση που αποκτούν με τα αντικείμενα του δημόσιου χώρου, όπως παγκάκια, πλατείες, στάσεις. Σημεία που συχνά οικειοποιούμαστε και αποκαλούμε "δικά μας", ενώ στη πραγματικότητα δεν ανήκουν σε κανέναν.

Μέθοδος

Η εργασία, επικεντρώθηκε σε δύο μεθόδους έρευνας: βιβλιογραφική και έρευνα πεδίου. Το πρώτο και θεωρητικό μέρος της εργασίας, βασίστηκε στη βιβλιογραφική έρευνα που συνδυάζει τη θεωρητική ανάλυση, μελέτη αρχιτεκτόνων και παραδειγμάτων ενώ το δεύτερο και πρακτικό μέρος της συντάχθηκε μέσω της προσωπικής έρευνας πεδίου στην οδό Μάρνης, στην Αθήνα.

Η μελέτη, αρχικά επικεντρώθηκε στην ανασκόπηση θεωρητικών έργων που εστιάζουν στη σχέση του ανθρώπου με το χώρο, την αντίληψη και την αισθητηριακή εμπειρία. Η φαινομενολογία ως μέσο κατανόησης του χώρου υπήρξε καθοριστική για την ανάλυση των ερεθισμάτων που εκλαμβάνουμε σ ένα χώρο. Στο πλαίσιο αυτό μελετήθηκαν οι θεωρίες των Gaston Bachelard, Maurice Merleau-Ponty, Juhani Pallasmaa, Aldo Rossi, Kevin Lynch και Peter Zumthor όπου και χρησιμοποιήθηκαν για να κατανοήσουμε ευκολότερα τη σχέση του ατόμου με τον άμεσα περιβάλλοντα χώρο του. Η έρευνα αυτή πλαισιώθηκε από αρχιτεκτονικά παραδείγματα, επεμβάσεις στον αστικό ιστό και προσωπικά βιώματα.

Η δεύτερη φάση της εργασίας επικεντρώθηκε στη προσωπική καταγραφή ενός δρόμου. Η συλλογή στοιχείων βασίστηκε κυρίως στη σύνταξη χαρτών, καταγραφή στοιχείων και χρήσεων, φωτογραφική και οπτικοακουστική καταγραφή και πληροφοριών μέσα από ιστορίες των κατοίκων και περαστικών.

Ερευνητικά Ερωτήματα

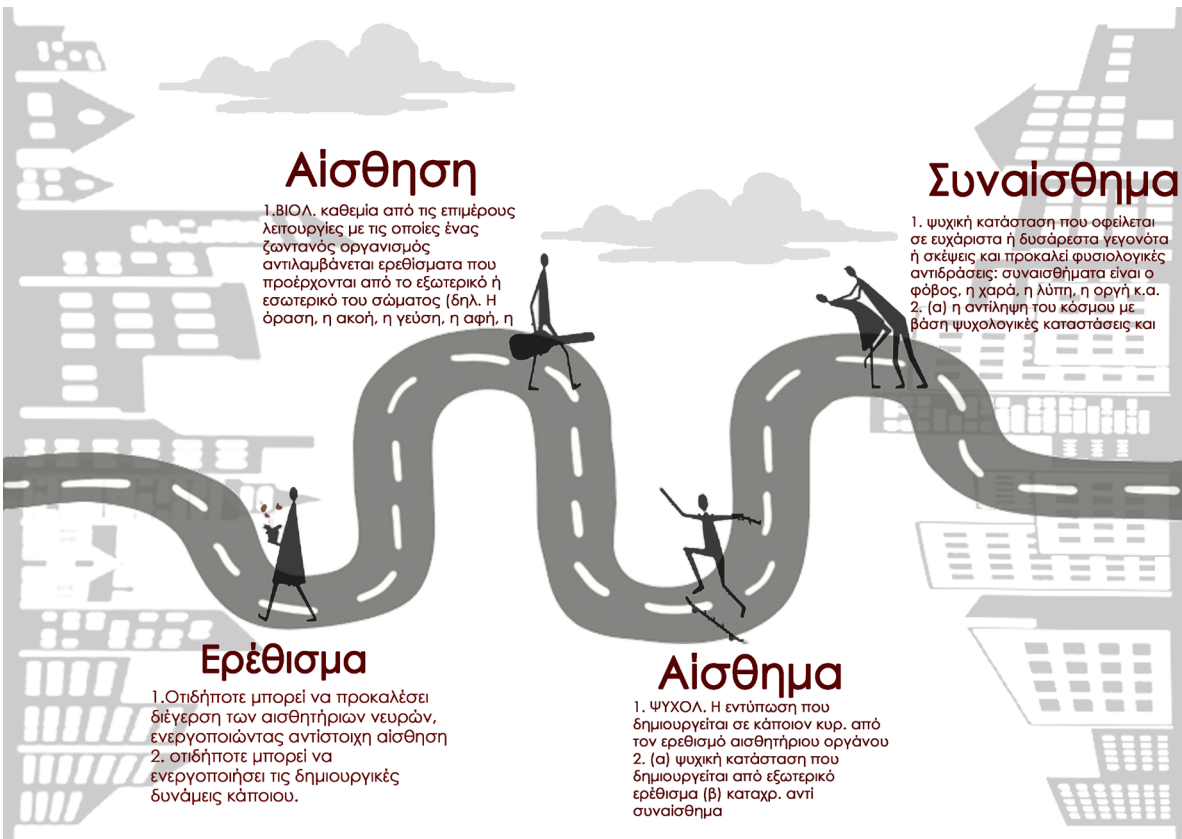
A. Θεωρητικά Ερωτήματα

1. Ποια χωρικά και μορφολογικά ερεθίσματα ενεργοποιούν τις αισθήσεις των πεζών στον αστικό χώρο και με ποιο τρόπο;
2. Πως τα υλικά, ίχνη και μνήμη του τόπου συμβάλλουν στη διαμόρφωση της πολυαισθητηριακής εμπειρίας στον αστικό χώρο;
3. Πως ο χρόνος και η κίνηση επαναπροσδιορίζουν τη ταυτότητα ενός χώρου;
4. Πως η έννοια της «ατμόσφαιρας» συνδέεται με την αισθητηριακή εμπειρία, σύμφωνα με τον Peter Zumthor;
5. Με ποιο τρόπο ενεργοποιούνται οι αισθήσεις στο χώρο σύμφωνα με την αρχιτεκτονική θεωρία του Juhanni Palasmaa;

B. Εμπειρικά Ερωτήματα

6. Ποια χαρακτηριστικά επηρεάζουν την πολυαισθητηριακή εμπειρία στην οδό Μάρνης;
7. Με ποιο τρόπο η οδός αποτελεί ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο χώρο, και ποια μικρό- περιβάλλοντα τον διαμορφώνουν;
8. Ποια αισθητηριακά ερεθίσματα παρατηρήθηκαν στο πέρας της διαδρομής;
9. Ποια κυρίαρχα συναισθήματα βιώνουν οι χρήστες της οδού Μάρνης, όπως καταγράφονται μέσω συναισθηματικών χαρτών και προσωπικών αφηγήσεων;

ΜΕΡΟΣ Α'. Στοιχεία ανάλυσης δρόμου

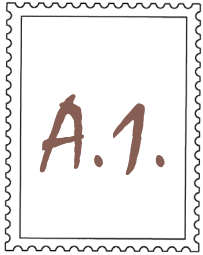
Εικόνα 1: Διάγραμμα συναισθηματικής πορείας

Η πόλη είναι σα μια θεατρική σκηνή, καθημερινές ιστορίες και γεγονότα "ανεβαίνουν" στους δρόμους της. Μια θεατρική παράσταση είναι μια πολυαισθητηριακή εμπειρία, όπου βασικό ρόλο έχουν οι ηθοποιοί, τα σκηνικά και ο ίδιος ο θεατής.

Έτσι και στη πόλη, οι διαδρομές που καθημερινά διασχίζουμε ,εμείς οι θεατές, είναι σα μια θεατρική παράσταση όπου μπορούμε να φανταστούμε το δρόμο σα μια θεατρική σκηνή, τα κτίρια και τα στοιχεία του δρόμου σκηνικά, και τα άτομα γύρω μας ηθοποιούς. Το άτομο γίνεται θεατής μιας καθημερινότητας, αντιλαμβάνεται, βιώνει και τελικά αισθάνεται. Η αρχή και το τέλος της ταυτίζονται με εκείνα της εκάστοτε διαδρομής, όπου ο ίδιος επιλέγει να διασχίσει.

Τα χωρικά και μορφολογικά στοιχεία ενός δρόμου έχουν την ικανότητα να διεγύρουν αισθητηριακούς νευρώνες, και να ενεργοποιούν τις αισθήσεις μας. Στο βιωμένο χώρο, το περιβάλλον και οι άνθρωποι που υπάρχουν σ' αυτόν αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες στην αισθητηριακή εμπειρία.

Τα στοιχεία αυτά ανάγονται σε 6 κατηγορίες, τη γεωμετρία, τις ποιότητες, τις ενθέσεις, τους ρυθμούς και την ατμόσφαιρα. Κάθε μια από αυτά επηρεάζουν σε διαφορετικά επίπεδα πρόσληψης και αντίληψης του χώρου το άτομο, συμβάλλοντας στη δημιουργία ενός πλήρους αισθητηριακού βιώματος στη πόλη.

ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ

Η γεωμετρία του δρόμου είναι ο πρωταρχικός μηχανισμός οργάνωσης της εμπειρίας στον αστικό χώρο. Πρόκειται για το τρόπο με τον οποίο ο ίδιος ο δρόμος διαμορφώνει και καθοδηγεί την εμπειρία του χρήστη: το τρόπο κίνησης, την οπτική φυγή, τα σημεία στάσης. Η κατεύθυνση του δρόμου ορίζει που στρέφεται το σώμα και το βλέμμα, ενώ η αναλογία του πλάτους καθορίζει το συναίσθημα έκθεσης ή προστασίας του χρήστη. Η παρουσία στοών, η διακοπή της ροής ενός δρόμου δημιουργούν διαφορετικούς τρόπους κίνησης, εμπειρίας και ρυθμών.

Με τον όρο γεωμετρία δεν αναφέρομαι στη μαθηματική περιγραφή, αλλά στο τρόπο με τον οποίο οι όγκοι, οι γραμμές, τα ύψη, το βάθος διαμορφώνουν το πεδίο κίνησης. Η χάραξη του δρόμου, η κλίση του εδάφους, το πλάτος, το δομημένο και μη περιβάλλον, η παρουσία ή απουσία στοιχείων όπως στοές, προεξοχές, σκαλοπάτια, ράμπες επηρεάζουν τη κίνηση στο χώρο, ενεργοποιώντας σχέσεις μεταξύ σώματος και ορίων.

Ο δρόμος δεν είναι μια ουδέτερη επιφάνεια αλλά ένα τρισδιάστατο γεωμετρικό πεδίο όπου η προοπτική, η κατεύθυνση, η διακοπή και η συνέχεια δημιουργούν ρυθμούς και μεταπτώσεις.

Η γεωμετρία λοιπόν, δεν είναι στατική (σα σχέδιο σε χαρτί) αλλά αποκτά νόημα μέσα από τη κίνηση στο χώρο, δεν αποτελεί το υπόβαθρο στη χωρική εμπειρία μας αλλά το φορέα της.

A.1.1. Κλίμακα

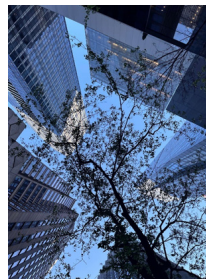
Η κλίμακα χωρίζεται σε τρεις κατηγορίες σύμφωνα με τον Κ.Ν.Δεκαβάλλα. Η πρώτη κατηγορία είναι η μεγάλη κλίμακα, η οποία ξεπερνά τον άνθρωπο. Δεύτερη είναι η ανθρώπινη, στα πλαίσια της οποίας ο άνθρωπος αισθάνεται άνετα και μπορεί να οικειοποιηθεί το χώρο. Τελευταία κατηγορία είναι η μικρή η οποία συνήθως τον ξενίζει.

Η μνημειακή μεγάλη κλίμακα υιοθετήθηκε ιστορικά από καθεστώτα που επιδίωκαν να επιβληθούν στο πληθυσμό μέσω της αρχιτεκτονικής.¹

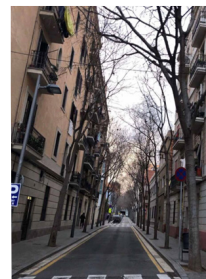
Στις πρωτεύουσες και στις μεγάλες πόλεις όπως η Νέα Υόρκη (εικ.2), η μεγάλη κλίμακα κυριαρχεί στα κτίρια, έτσι ο πεζός βιώνει την επιβολή των όγκων και συχνά μια αίσθηση εγκλεισμού.

Η ανθρώπινη κλίμακα, πρωτοεμφανίστηκε σε τόπους και περιοχές όπου ο άνθρωπος αποκτά σημασία ως άτομο. Η σημασία της είναι ποιοτική και είναι εκείνη που προσδίδει στο άτομο ταυτότητα και οικειότητα στο χώρο.² Ένα δρόμο όπου τα κτίρια φτάνουν τους 3 με 4 ορόφους ο πεζός αισθάνεται πιο ελεύθερος(εικ.3).

Στις περιπτώσεις της μικρή κλίμακας, συναντάμε τα στενά δρομάκια ή σοκάκια. Μερικά παραδείγματα είναι τα σοκάκια στα ελληνικά νησιά. (εικ.4) **«Η αίσθηση ενεδρεύοντάς κινδύνου που προξενεί ένα στενό πέρασμα φέρνει τις αισθήσεις μας σε εγρήγορση και μια νέα αντίληψη του περιβάλλοντος χώρου.»**³

Εικόνα 2: Προσωπικό αρχείο_Νέα Υόρκη

Εικόνα 3: Προσωπικό αρχείο_Βαρκελώνη

Εικόνα 4: Προσωπικό αρχείο_Χανιά

Όταν κινούμαστε, λοιπόν, σ' ένα δρόμο με τον όρο κλίμακα αναφερόμαστε, κυρίως στα ύψη των προσόψεων, στα πλάτη του δρόμου και στις αποστάσεις μεταξύ των σημείων ενδιαφερόντων. Όπως σημειώνει ο Jan Gehl στο βιβλίο *Life Between Buildings* «Η ζωή εξελίσσεται με τα πόδια. Η κλίμακα των χώρων πρέπει να βασίζεται στην ανθρώπινη ταχύτητα κίνησης και στην αισθητηριακή αντίληψη.»⁴

¹Κ.Ν. Δεκαβάλλας (2015) – Η αρχιτεκτονική του χώρου των πεζών. Αθήνα: Μέλισσα σελ.19

²Κ.Ν. Δεκαβάλλας (2015) – Η αρχιτεκτονική του χώρου των πεζών. Αθήνα: Μέλισσα σελ.56

³Κ.Ν. Δεκαβάλλας (2015) – Η αρχιτεκτονική του χώρου των πεζών. Αθήνα: Μέλισσα σελ.61

⁴Κ.Ν. Δεκαβάλλας (2015) – Η αρχιτεκτονική του χώρου των πεζών. Αθήνα: Μέλισσα σελ.56

A.1.2. Όριο

Το όριο στον αστικό χώρο, δεν είναι κάτι δομικό ή φυσικό στοιχείο, πρόκειται πολλές φορές για μια συνθήκη ή που αντιλαμβάνεται ο περιπατητής και μεταβάλλει την εμπειρία του. Ο Kevin Lynch τονίζει πως τα όρια είναι θεμελιώδης σημασίας για την ανάγνωση αυτής. Στο βιβλίο *The Image of the city* γράφει «**Οι διαδρομές (paths) είναι τα κανάλια κατά μήκος των οποίων ο παρατηρητής κινείται συνήθως, περιστασιακά ή δυνητικά. Μπορεί να είναι δρόμοι, πεζοδρόμια, γραμμές μεταφοράς, κανάλια ή σιδηροδρομικές γραμμές. Για πολλούς ανθρώπους, αυτά αποτελούν τα κυρίαρχα στοιχεία στην εικόνα που σχηματίζουν για την πόλη. Ο κόσμος παρατηρεί την πόλη κινούμενος μέσα σε αυτή, και κατά μήκος αυτών των διαδρομών οργανώνονται και σχετίζονται τα υπόλοιπα περιβαλλοντικά στοιχεία.**

Τα όρια (edges) είναι γραμμικά στοιχεία που δεν χρησιμοποιούνται ούτε θεωρούνται διαδρομές από τον παρατηρητή. Αποτελούν τα όρια μεταξύ δύο φάσεων, γραμμικά σημεία ρήξης της συνέχειας: ακτές, τομές σιδηροδρομικών γραμμών, άκρα αστικής ανάπτυξης, τοίχοι. »⁵

Εικόνα 5: «Το νερό ως όριο πόλεων», Προσωπικό αρχείο, Ποταμός Isère, Grenoble

Ένα τέτοιο χαρακτηριστικό παράδειγμα ορίου αποτελεί το ποτάμι Isère (εικ. 5), στη πόλη της Grenoble το οποίο διαχωρίζει δυο περιοχές, και λειτουργεί ως φυσικό φράγμα, οργάνωσης της εμπειρίας της κίνησης και θέσης στο χώρο. Στην εικόνα το ποτάμι ορίζει σαφώς ένα όριο αλλά ταυτόχρονα δημιουργεί και μια συνθήκη προοπτικής και ροής.

Τα στοιχεία αυτά έχουν την ικανότητα να διαχωρίζουν, να οργανώνουν και να δομούν τη κίνηση του περιπατητή στη διαδρομή του. Ο Aldo Rosi αναφέρει στο βιβλίο του ότι «**η αρχιτεκτονική της πόλης συγκροτείται μέσα από τα ίχνη που αφήνουν τα όριά της τα οποία συντελούν ώστε να συγκροτηθεί της αστικής αρχιτεκτονικής. Τις περισσότερες φορές όταν τα όρια είναι αστικά περιγράμματα ή δομικά στοιχεία συγκροτούν τη μνήμη και την ιστορία του δρόμου.** »⁶

⁵ Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. Cambridge, MA: MIT Press, σελ. 47

⁶Aldo Rosi, *Η αρχιτεκτονική της Πόλης*, 1991 (1966), μτφ Β. Πετρίδου, Λ. Παπαδόπουλος, Γ. Παπακώστας, Σ. Τσιπρίδου (επιμ) , Θεσσαλονίκη: University Studio Press

Τέτοια δομικά στοιχεία θα μπορούσαν να εννοηθούν και οι πόρτες ή εισοδοί των κτηρίων ή σπιτιών, ωστόσο αυτά τα όρια σύμφωνα με το G. Bachelard μπορούν να ερμηνευθούν και ως παύσεις προσωρινές ή διαρκές της διαδρομής του ατόμου. **«Το κατώφλι δεν είναι απλώς ένα όριο· είναι ένας τόπος όπου κάποιος σταματά, συλλογίζεται και περνά σε μια άλλη πραγματικότητα.»**⁷ Οι παύσεις αυτές δεν είναι μόνο σημεία μετάβασης μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού αλλά και στιγμή αλλαγής εμπειρίας από κίνηση σε στάση. Το όριο ως εμπειρία δεν αφορά μόνο το χώρο αλλά και το χρόνο. Ο H. Lefebvre στο βιβλίο «The production of space» αναφέρει ότι **«Ο χώρος δεν είναι ένα πράγμα αλλά ένα σύνολο σχέσεων μεταξύ πραγμάτων (αντικειμένων και προϊόντων)»**⁸

Ορατά όρια, όπως οι τοίχοι ή τα περιβλήματα γενικότερα, δημιουργούν την εντύπωση ενός διαχωρισμού ανάμεσα σε χώρους, ενώ στην πραγματικότητα αυτό που υπάρχει είναι μια αμφίσημη συνέχεια. Ούτε μπορούν αυτοί οι χώροι να θεωρηθούν ως κενά “μέσα” με την έννοια δοχείων διακριτών από το περιεχόμενό τους. »⁹ Όριο δηλαδή μπορεί να θεωρηθεί και ένας χώρος, ο οποίος δεν είναι απαραίτητα περικλειστος, δεν έχει δηλαδή εμφανή όρια, αλλά ένα σύνολο χώρων που μπορεί να συνδέονται μέσα από μια κοινή κοινωνική ιδιότητα.

⁷Gaston Bachelard, Η ποιητική του χώρου, 1982 (1958), μφ Ε. Βέλτσου, Ι.Δ. Χατζηνικολή, Αθήνα: Χατζηνικολή

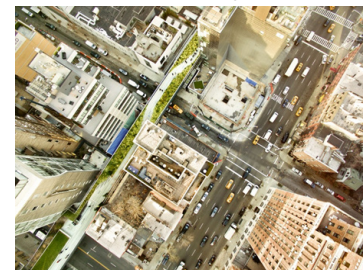
⁸Henri Lefebvre, The Production of Space, 1991 (1974) trans. D. Nicholson Smith, Oxford: Blackwell, σελ.83

⁹Henri Lefebvre, The Production of Space, 1991 (1974) trans. D. Nicholson Smith, Oxford: Blackwell, σελ.87

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αστικής ανάπλασης και επαναπροσδιορισμού του ορίου (από σιδηροδρομικό δίκτυο σε) είναι το The High Line στη Νέα Υόρκη. (εικ.6, εικ.7) Η σιδηροδρομική γραμμή που υπήρχε για χρόνια εκεί λειτουργούσε τόσο ως φυσικό όριο αλλά και κοινωνικό καθώς διαχωρίζει τις περιοχές του Manhattan. Στην ανάπλαση που ακολούθησε διατηρήθηκε η μορφή του ορίου, οι σιδηροδρομικές γραμμές και η γραμμική του πορεία δηλαδή, ενώ διαφοροποιήθηκε η χρήση του σε πάρκο και περίπατο. Η επέμβαση αυτή μας δείχνει πως τα όρια δεν είναι κάτι σταθερό και ακλόνητο και πως μπορούν να αναδιατυπωθούν ώστε να ενώνουν αντί να χωρίζουν.

Εικόνα 6: The High line- New York

Εικόνα 7: The High line- New York

A.1.3. Δομημένο και μη περιβάλλον

Η μορφή και η δομή του δομημένου περιβάλλοντος γύρω από το δρόμο επηρεάζουν άμεσα στο τρόπο με τον οποίο βιώνεται η αστική εμπειρία. Η διάταξη των οικοδομικών τετραγώνων, το σχήμα των οικοπέδων, η σχέση με το δρόμο, το ελεύθερο και μη δομημένο χώρο, συνθέτουν ένα πλαίσιο στο οποίο ο δρόμος αποκτά γεωμετρία και λειτουργία.

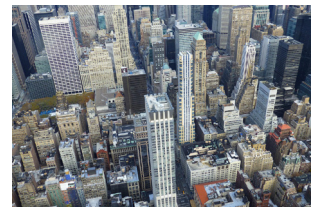
Στη κλίμακα δρόμου, το βασικότερο στοιχείο αστικού περιβάλλοντος είναι τα ακίνητα κατοικίας¹⁰ και η δομή της έγγειας αστικής ιδιοκτησίας. Μπορούμε να ταξινομήσουμε τα ακίνητα με βάση τις κατόψεις τους. Με αυτό το τρόπο έχουμε τις οικοδομικές μονάδες περιτριγυρισμένες από ελεύθερο χώρο(εικ.8), τις οικοδ. μονάδες ενωμένες η μια με την άλλη, με πρόσοψη στο δρόμο (εικ.9), που δημιουργεί μια συνεχή κουρτίνα παράλληλη με αυτόν, οικοδ. μονάδες με μεγάλο βάθος καταλαμβάνοντας έτσι το σύνολο του οικοπέδου(εικ.10) και τέλος οικοδ. μονάδες με εσωτερικό αίθριο (εικ.11).

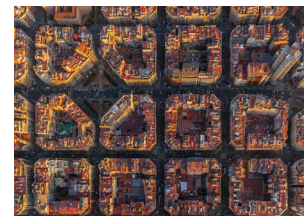
Εικόνα 8: Gammelstad church town_Οικοδ.μονάδες περιτριγυρισμένες από ελεύθερο χώρο

Εικόνα 9: Πατήσια, Αθήνα_Ενωμένες οικοδ. μονάδες με συνεχή πρόσοψη στο δρόμο

Εικόνα 10: Νέα Υόρκη_Οικοδ.μονάδες με μεγάλο βάθος , οι οποίες καταλαμβάνουν το σύνολο του οικοδ. τετραγώνου

Εικόνα 11: Βαρκελώνη_Οικοδ.μονάδες με εσωτερικό αίθριο

Ο Camillo Sitte τονίζει πως η ομορφιά της πόλης δε προκύπτει από τη λειτουργική της οργάνωση αλλά από το τρόπο που διαμορφώνεται ο χώρος μεταξύ των κτηρίων, δηλαδή τις προοπτικές, τις σχέσεις και τα κενά.¹¹ Το σχήμα των οικοπέδων μιας πόλης, η διαμόρφωση και η ανάπτυξη τους, αποτελούν τη μακρά ιστορία της αστικής ιδιοκτησίας αλλά και τις κοινωνικών τάξεων όπου συνδέονται στενά με την ίδια τη πόλη.¹² Η μορφή της πόλης, όπως εκείνη προκύπτει από την διαμόρφωση των οικοδ.τετραγώνων τονίζει τη σχέση της με τη μνήμη και το προσανατολισμό.

¹⁰ Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται διότι είναι πιο ακριβής στις διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες. Το ακίνητο είναι μια κτηματολογική μερίδα, όπου το κύριο μέρος του εδάφους καλύπτεται από κτισμένες επιφάνειες. Στο ακίνητο της κατοικίας η χρήση του χώρου είναι περιορισμένη για κατοικία. Ορισμός που δώθηκε από τον Aldo Rossi στο βιβλίο «Η αρχιτεκτονική της πόλης.»

¹¹Camillo Sitte- City Planning According to Artistic Principles (1889)

¹²Aldo Rossi, Η αρχιτεκτονική της Πόλης, 1991 (1966), μπ Β. Πετρίδου, Α. Παπαδόπουλος, Γ. Παπακόστας, Σ. Τσιπρίδου (επιμ) , Θεσσαλονίκη: University Studio Press. Σελ. 48-49

A.1.4. Πλατείες

Η έννοια της πλατείας δεν ορίζεται μόνο από τη γεωμετρική της διάσταση, αλλά προκύπτει από μια επαλληλία διαφορετικών λειτουργιών και χρήσεων, τις οποίες εξυπηρετήσαν κατά την ιστορική τους εξέλιξη. Αποτελεί το κατεξοχήν χώρο στάσης μέσα στο συνεχές της κίνησης που χαρακτηρίζει τον δρόμο. Το κύριο χαρακτηριστικό των πλατειών δεν είναι τόσο οι διαστάσεις της αλλά οι αναλογίες, η μορφή, η διαμόρφωση και το πως επηρεάζουν αυτές την αντίληψη του σώματος και της εμπειρίας.

Στην αναζήτηση ωστόσο του κατάλληλου μεγέθους μιας πλατείας, βρισκόμαστε μπροστά στη διαπίστωση πως από τη μία υπάρχει η γιγαντιαία κλίμακα και από την άλλη η καθαρά ανθρώπινη. Υπάρχουν χώροι που έχουν ονομαστεί πλατεία που υπερβαίνουν το 1χλμ αλλά και άλλες που δε ξεπερνούν τις διαστάσεις μιας μεγάλης αυλής, γεγονός που ενισχύει τη σημασία της σχέσης του χώρου με το χρήστη.¹³

Εικόνα 12: Προσωπικό αρχείο_Φεστιβάλ Κερρά_Η αυλή ενός σπιτιού έγινε σκηνή για μια παράσταση, όπου μαζί με το κοινό δημιουργούσαν μια πλατεία

Η πλατεία μπορεί να είναι η αρχή, το τέρμα ή και η κόμβος μιας διαδρομής αλλά είναι κατεξοχήν ο ελεύθερος χώρος μέσα σε ένα πολεοδομικό ιστό. Παρότι λειτουργεί ως διάλλειμα στο συνεχές των δρόμων παραμένει μέρος της γεωμετρίας της κίνησης και του αστικού ρυθμού. Είναι ο ελεύθερος χώρος στο πυκνό πολεοδομικό ιστό, χώρος συνάντησης, εμπορίου, αναμονής ή απλώς και παρατήρησης. Ο Aldo Rossi στο βιβλίο του «Η αρχιτεκτονική της πόλης» τονίζει πως η πλατεία αποτελεί σημείο μνήμης και θεσμικό πυρήνα της πόλη, ένα δοχείο συλλογικής ταυτότητας.¹⁴ Πέραν του μεγέθους τους διαφοροποιούνται και από το τρόπο προσέλευσης σ' αυτές.

¹³ Κ.Ν. Δεκαβάλλας (2015) – Η αρχιτεκτονική του χώρου των πεζών. Αθήνα: Μέλισσα, σελ.70

¹⁴ Aldo Rossi, Η αρχιτεκτονική της Πόλης, 1991 (1966), μτφ Β. Πετρίδου, Λ. Παπαδόπουλος, Γ. Παπακόστας, Σ. Τσιπρίδου (επιμ) , Θεσσαλονίκη: University Studio Press. Σελ. 48-49

Υπάρχουν πλατείες ανοιχτές, που διαχέονται απ' όλες τις κατευθύνσεις, πλατείες ημίκλειστες, που περιβάλλονται από κτήρια και η είσοδος σ' αυτές συμβαίνει απευθείας από δρόμους, οδικές αρτηρίες και λεωφόρους, ακόμα υπάρχουν και οι περικλειστές πλατείες που η προσπέλαση τους πραγματοποιείται από στοές, πύλες ή κάτω από γέφυρες.¹⁵

Εικόνα 13: Time Square _ Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 14: Piazza Navona_ Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 15: Πλατεία στο χωριό Αθανάσιος Διάκος_ Προσωπικό αρχείο

Παραπάνω φαίνονται τρία διαφορετικά παραδείγματα πλατειών που τονίζουν τις οπτικές και εννοιολογικές διαφορές. Στο πρώτο παράδειγμα (εικ.13) η πλατεία, της Times Square στη Νέα Υόρκη. Αποτελεί ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα εμπορικής και ψηφιακής πλατείας. Υπάρχει μια συνεχόμενη ροή κίνησης ανθρώπων αλλά και εικόνων, μέσω των μεγάλων γιγαντοοθονών. Εδώ η έννοια της πλατείας διαφοροποιείται από τόπο συνάντησης σε τόπο συνεχόμενης έκθεσης και διέλευσης.

Όλα τα στοιχεία που απαρτίζουν τη πλατεία βρίσκονται σε μια υπερβολή.

Στη δεύτερη εικόνα (εικ.14), φαίνεται τη Piazza Navona στη Ρώμη. Η Piazza Navona συγκεντρώνει χαρακτηριστικά ημίκλειστης πλατείας με ισχυρά μορφολογικά όρια, με την ιστορική της οργάνωση να ενισχύει τη βιωματική ένταση του χώρου. Η σχέση των προσόψεων-πλατείας δημιουργεί μια έντονη σχέση ανάμεσα στο περιπατητή και την ιστορικότητα του χώρου.

Η παραδοσιακή πλατεία του χωριού (εικ.15) , με τα δέντρα της, τα τραπεζοκαθίσματα του καφενείου, το αγοράκι που παίζει με τη μπάλα και όλους εκείνους τους καθημερινούς ανθρώπους της, ενσαρκώνει την ανθρώπινη κλίμακα και λειτουργεί ως φυσικό και κοινωνικό σημείο συνάντησης. Είναι τόπος καθημερινής χρήσης, προσωρινής στάσης και συλλογικής ταυτότητας.

Είναι σημαντικό να τονίσουμε πως και στις δύο παραπάνω περιπτώσεις πλατειών- είτε πρόκειται για την έντονα εμπορική και φασματική Times Square είτε για την ιστορικά φορτισμένη Piazza Navona- ο έντονος και αμετάβλητος χαρακτήρας τους, τις καθιστά σε μεγάλο βαθμό απρόσωπες. Η εμπειρία του περιπατητή παραμένει περισσότερο ως θεατής παρά ως μέρος της. Όλα αυτά τις καθιστούν δύσκολα οικειοποιήσιμες ως καθημερινοί χώροι. Αντίθετα η πλατεία ενός μικρού χωριού, όπως αυτή , επιτρέπει την οικειότητα και την καθημερινή επαφή με τους χρήστες της. Έτσι γίνεται μέρος της καθημερινότητας των ανθρώπων της.

¹⁵ Κ.Ν. Δεκαβάλλας (2015) – Η αρχιτεκτονική του χώρου των πεζών. Αθήνα: Μέλισσα, σελ.364

A.1.5. Στοές

«Αυτές οι στοές, μια πρόσφατη εφεύρεση της βιομηχανικής πολυτέλειας, είναι διάδρομοι με γυάλινη στέγη και επένδυση από μάρμαρο, που εκτείνονται μέσα από ολόκληρα οικοδομικά τετράγωνα, των οποίων οι ιδιοκτήτες συνεργάστηκαν για τέτοιες επιχειρήσεις. Στις δύο πλευρές αυτών των διαδρόμων, που φωτίζονται από πάνω, βρίσκονται τα πιο κομψά καταστήματα, έτσι ώστε η στοά να είναι μια πόλη, ένας κόσμος σε μικρογραφία»¹⁶.

Πολλοί δρόμοι έχουν στοές από τη μια ή και από τις δύο πλευρές τους. **Θα μπορούσαμε να τις κατηγοριοποιήσουμε ως εξής: α) ισόγειες εντός οικ. γραμμής, β) ισόγειες εκτός οικ. γραμμής με δρόμο από πάνω ή χωρίς, γ) σε δύο επίπεδα, ισόγειο και όροφο, εντός οικ. γραμμής, και δ) σε πρώτο όροφο εντός οικ. γραμμής.**¹⁷ Οι στοές είναι δομικά και χωρικά στοιχεία, μεταβατικοί χώροι, μέσα στη πόλη που πολλές φορές έχουν εμπορική, κοινωνική και μορφική σημασία. Ο W.Benjamin μελετώντας κυρίως τις παριζιάνικες στοές, αναφέρει γενικότερα, ότι δεν θέλουν να σε αποκλείσουν από την υπόλοιπη πόλη αλλά να σε κάνουν μέρος της παρατηρώντας την ευκολότερα. Στις ημίκλειστες αυτές κατασκευές ο περιπατητής βιώνει μια αισθητηριακή ασάφεια μεταξύ ενός ούτε πλήρως εξωτερικού και δημόσιου ή εσωτερικού και ιδιωτικού χώρου.

Αυτό το ενδιάμεσο καθεστώς καθιστά τη στοά μοναδική, ένας χώρος μετάβασης και ταυτόχρονα παραμονής, όπου ο χρόνος επιβραδύνεται και ο βηματισμός γίνεται παρατήρηση. Η ενδιάμεσο αυτοί χώροι σε μια πόλη είναι ύψιστης σημασίας, καθώς εξαιτίας της αρχιτεκτονικής τους μορφής, στεγάζουν «την κατοικία» του ανθρώπου στον αστικό ιστό. Είναι τόποι συνάντησης, καθημερινής επαφής και ιστορικής συνέχειας.¹⁸ Οι στοές έχουν μια αθρώπινη κλίμακα επαφής και παρατήρησης, η αρχιτεκτονική εδώ έχει το ρόλο του φορέα μιας κοινωνικής εμπειρίας.¹⁹

Η στοά δηλαδή δεν έχει μόνο λειτουργικό ρόλο όπως υπήρχαν στην Αρχαία Ελλάδα, πλέον αναγνωρίζεται ως πεδίο εμπειριών και ερμηνειών, όπως μια πόλη που μοιάζει περισσότερο με παλίμψηστο (palimpsest) μνήμης και εμπειριών, παρά ένα αυστηρό πολεοδομικό σχέδιο.²⁰

¹⁶ Walter Benjamin-The Arcades Project (1999), σελ. 3

¹⁷ K.N. Δεκαβάλλας (2015) – Η αρχιτεκτονική του χώρου των πεζών. Αθήνα: Μέλισσα, σελ.96

¹⁸ Christian Norberg-Schulz- Το πνεύμα του τόπου: Για μια φαινομενολογία της αρχιτεκτονικής (1979)

¹⁹ Richard Sennett- The Conscience of the Eye (1992)

²⁰ Colin Rowe και Fred Koetter – Collage City (2020)

Εδώ έχει ενδιαφέρον η αντιπαραβολή δύο πολύ διαφορετικών μορφών στοών που όμως βρίσκονται στο κέντρο της Αθήνας. Από τη μια (εικ.16) είναι η Στοά του Βιβλίου. Ο χώρος αυτός κάποτε υπήρξε ένας τόπος πολιτισμικής συνάντησης και πνευματικού διαλόγου, και από την άλλη (εικ. 17) η Βαρβάκειος αγορά, ένας εμπορικός τόπος ζωντανής καθημερινής εμπειρίας, που διατηρεί την έννοια των στοών ως τόπος αγοράς. Η πρώτη σταδιακά έχασε το χαρακτήρα και τη λειτουργία της, αφού με τα χρόνια τα περισσότερα βιβλιοπωλεία και εκδότες έχουν αποχωρήσει, ενώ οι χώροι αυτοί ανακαινίστηκαν και δόθηκαν για άλλες εμπορικές χρήσεις. Ωστόσο η δεύτερη συνεχίζει να αποτελεί ενεργό πυρήνα αστικής ζωής.

Εικόνα 17: Στοά Βαρβάκειος στην Αθήνα_ Σήμερα

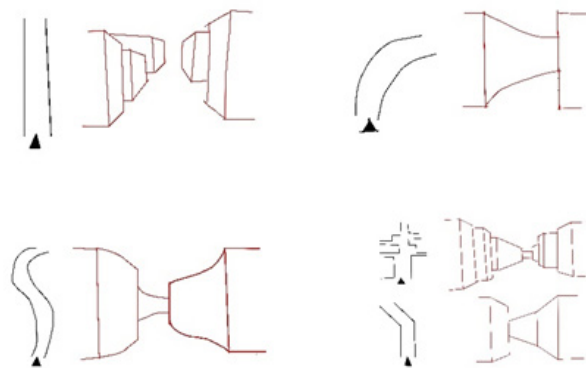
Εικόνα 16: Στοά Βιβλίο στην Αθήνα_ Σήμερα

Η σύγκριση τόσο διαφορετικών παραδειγμάτων αποτυπώνει τη μετάβαση του ενδιάμεσου χώρου από κοινωνικά ενεργό πεδίο σε χώρο μνήμης, αποσύνδεσης ή απώλεια ταυτότητας. Με αυτό το τρόπο αναδεικνύεται η σημαντικότητα των ενδιάμεσων χώρων στη διατήρηση της αστικής εμπειρίας.

A.1.6. Άξονας

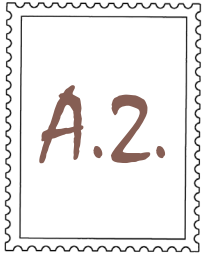
Ο άξονας ενός δρόμου καθορίζει όχι μόνο τη διαδρομή , αλλά και το τρόπο με τον οποίο ο χώρος αποκαλύπτεται στο περιπατητή. Λειτουργεί ως αφηγητής της πόλης, οργανώνοντας τη πορεία , τις στάσεις και τις αποκαλύψεις της.

Ο άξονας χωρίζεται σε 4 κατηγορίες, ευθύγραμμος, καμπύλος, κυματοειδής, και τεθλασμένος ανάλογα με το σχήμα του.(εικ.18) Μόνο στη πρώτη περίπτωση που ο άξονας είναι ευθύγραμμος, και ειδικά με μεγάλο μήκος ο περιπατητής χάνει την αίσθηση συγκεκριμένου χώρου εξαιτίας της ατέρμονής οπτικής του φυγής, ενώ στις άλλες τρεις περιπτώσεις η έννοια του χώρου αποκαθίσταται και εντείνεται η αίσθηση της ανθρώπινης κλίμακας, ότι δηλαδή το περιβάλλον είναι στα μέτρα του ανθρώπου. Ο καμπύλος άξονας προσφέρει τη δυνατότητα για νέες αποκαλύψεις στο μήκος της διαδρομής. Ο κυματοειδής δρόμος συνεχίζει γνέφοντας και προσκαλώντας σε να τον ακολουθήσεις και να τον εξερευνήσεις στο τέλος του που όλο χάνεται και κρύβεται. Τέλος ο τεθλασμένος άξονας εντείνει την αίσθηση του μυστηρίου, της αγωνίας και της άγνοιας.²¹

Εικόνα 18:Διαγραμματική απεικόνιση των τεσσάρων ειδών άξονων

²¹ Κ.Ν. Δεκαβάλλας (2015) – Η αρχιτεκτονική του χώρου των πεζών. Αθήνα: Μέλισσα, σελ.109-111

ΠΟΙΟΤΗΤΕΣ

Στο επόμενο κεφάλαιο θα εξετάσουμε τις ποιότητες που επηρεάζουν την αισθητηριακή μας εμπειρία. Οι ποιότητες είναι τα χαρακτηριστικά γνώρισματά ενός χώρου που προκύπτουν από τη φυσική τους υπόσταση (υλικά, υφές, φως, νερό, φύτευση), τα οποία επηρεάζουν το τρόπο με τον οποίο ο χώρος γίνεται αντιληπτός και βιώνεται. Όλα τα παραπάνω δεν έχουν μόνο λειτουργικό και αισθητικό χαρακτήρα, αλλά διαμορφώνουν την ατμόσφαιρα και τη σχέση του ανθρώπινου σώματος με το περιβάλλον, από την οποία προκύπτουν οι συναισθηματικές αντιδράσεις. Ο χώρος αποκτά βάθος, πολυπλοκότητα, μνήμη και το αστικό τοπίο γίνεται περισσότερο κατανοητό.

A.2.1. Υλικά

«Όταν παίρνεις δύο υλικά και τα τοποθετείς μαζί, δημιουργείται κάποια ενέργεια ανάμεσά τους. Τοποθετώντας το ένα κοντά στο άλλο βλέπεις ότι υπάρχει ένα σημείο στο οποίο αρχίζουν να αλληλοεπιδρούν. Η ενέργεια, η ένταση, οι δονήσεις και η αρμονία μεταξύ των υλικών συνιστούν την αρχιτεκτονική για μένα»

Τα φυσικά υλικά πέτρα, τούβλο και ξύλο επιτρέπουν στην όρασή μας να διαπεράσει την επιφάνεια τους και μας παρέχουν τη δυνατότητα να γνωρίσουμε την αληθινή φύση της ύλης. Τα φυσικά υλικά εκφράζουν την ηλικία τους αλλά και φανερώνουν την ιστορία της προέλευσής τους και την ιστορία της χρήσης τους από τον άνθρωπο. Κάθε ύλη υπάρχει μέσα στο συνεχές του χρόνου η πατίνα της φθοράς προσθέτει στα υλικά κατασκευής τη δημιουργική εμπειρία του χρόνου. Το χέρι αισθάνεται το βάρος της ιστορίας μέσα από την υφή του ξύλου ή της πέτρας. Τα υλικά δεν είναι επιφάνειες αλλά φορείς μνήμης και πολιτισμού.²²

Αντίθετα τα σύγχρονα βιομηχανοποιημένα υλικά, όπως οι άκαμπτες επιφάνειες των υλικών που παράγονται σήμερα από τις μηχανές (φύλλα γυαλιού χωρίς κλίμακα, επισμαλτωμένα μέταλλα και συνθετικά πλαστικά), συνήθως εκτίθενται στο μάτι χωρίς να καθιστούν ορατή την υλική τους υπόσταση ή την ηλικία τους. Εμφανίζονται οπτικά άκαμπτα και απρόσωπα, με αποτέλεσμα να δημιουργούν μια τελείως διαφορετική αισθητηριακή εμπειρία σε σχέση με εκείνη των φυσικών υλικών.²³

²² Pallastma, J. (2005). Τα μάτια του δέρματος: Η αρχιτεκτονική και οι αισθήσεις, μτφ Τουρκινιώτης Παναγιώτης, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2022 σελ.55

²³ Pallastma, J. (2005). Τα μάτια του δέρματος: Η αρχιτεκτονική και οι αισθήσεις, μτφ Τουρκινιώτης Παναγιώτης, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2022 σελ.53

Τα υλικά επηρεάζουν πρωτίστως την αφή, αλλά και την όραση. Για παράδειγμα, όταν περπατάμε σε ένα φθαρμένο πεζοδρόμιο, η αίσθηση που μας αφήνει είναι δυσάρεστη, σε αντίθεση με ένα πρόσφατα ανακαινισμένο και καλοστρωμένο πεζοδρόμιο, που προσφέρει μια πιο ευχάριστη εμπειρία. Το ίδιο ισχύει και για τις όψεις των κτιρίων: ένα κτίριο με φροντισμένη, όψη δημιουργεί μια αίσθηση ικανοποίησης, ενώ ένα εγκαταλελειμμένο κτίσμα προκαλεί αρνητικά συναισθήματα.

Τα υλικά παίζουν καθοριστικό ρόλο στην αισθητηριακή εμπειρία του χώρου, επηρεάζοντας τόσο την όραση όσο και την αφή. Τα φυσικά υλικά αποκαλύπτουν την ιστορία και τη φθορά τους, δημιουργώντας μια αίσθηση αυθεντικότητας και χρονικής συνέχειας, ενώ τα σύγχρονα βιομηχανικά υλικά συχνά στερούνται αυτής της ζεστασιάς. Η κατάσταση και η ποιότητα των υλικών σε έναν χώρο μπορούν να επηρεάσουν τη συναισθηματική μας αντίδραση, καθιστώντας τον είτε ευχάριστο και οικείο είτε ψυχρό και αποστασιοποιημένο. Η αίσθηση του υλικού είναι μια εμπειρία ενεργοποίησης ολόκληρου του σώματος, όχι μόνο της όρασης. Η αίσθηση της αφής, ο ήχος των βημάτων πάνω στις επιφάνειες αλλά και οι μυρωδιές των υλικών συνθέτουν έναν πολυαισθητηριακό χάρτη της πόλης.

Εικόνα 19: Προσασπικό αρχέλο_οδός Μάρνης

Εικόνα 20:Προσωπικό αρχείο_ Panemune Castle

Εικόνα 21: Προσωπικό αρχείο_ Panemune Castle

Εικόνα 22: Προσωπικό αρχείο_ Panemune Castle

Εικόνα 23: Προσωπικό αρχείο_ Panemune Castle

Α.2.2. Υφές

Στην αρχιτεκτονική οι υφές αφορούν κυρίως την οπτική και απτική αισθητηριακή λειτουργία. Οι υφές προκύπτουν από τα υλικά, τη τεχνοτροπία και την αλληλεπίδραση του κτηρίου με το φως. Η αισθητηριακή μας εμπειρία επηρεάζεται άμεσα από τις υφές του χώρου, καθώς μεταδίδουν πληροφορίες για τη θερμοκρασία, τη σκληρότητα ή την απαλότητα μιας επιφάνειας. Για παράδειγμα το ξύλο ή τα υφάσματα σ' ένα χώρο μας μπορεί να μας προκαλέσουν ζεστασιά, θαλπωρή και οικειότητα. Ενώ ένας χώρος με μάρμαρο ή μεταλλικές επιφάνειες δείχνει ψυχρός και κρύος. Το βλέμμα μας μπορεί να αγγίξει τις επιφάνειες όπως και το χέρι²⁴, η υφή δηλαδή δεν αφορά μόνο την αφή αλλά και την οπτική εμπειρία. Μια επιφάνεια αντανακλά ή απορροφά το φως, η επανάληψη του ρυθμού μιας κατεσκευαστικής λεπτομέρειας, η φθορά στο χρόνο, διαμορφώνουν το τρόπο που αντιλαμβανόμαστε το χώρο.

Εικόνα 24: Do Ho Suh, Apartment A348 West 22nd Street, New York_ έκθεση Portals, Δημόσιο Καπνεργοστάσιο, Λένονγτον

Στην εικόνα 24 βλέπουμε το studio του Do Ho Suh στη Νέα Υόρκη σε κλίμακα 1:1 κατασκευασμένο από υφάσματα δύο χρωμάτων, ροζ και μπλε. Το μπλε αντιπροσωπεύει τον ιδιωτικό χώρο της κατοικίας ενώ το ροζ το κοινόχρηστο χώρο της πολυκατοικίας του. Η υφασμάτινη αυτή αποτύπωση έχει την ικανότητα να δημιουργεί μια εμπειρία όπου η αφή και η όραση συγχωνεύονται. Η λεπτή, ημιδιαφανής ύφη του υφάσματος δίνει μια αίσθηση μνήμης και εσωτερικότητας, ένα προσωπικό βίωμα που αναπαρίσταται μέσω μιας οικείας υφής.

²⁴ Pallasmaa, J. (2005). Τα μάτια του δέρματος: Η αρχιτεκτονική και οι αισθήσεις, μφ Τουρνικιώτης Παναγιώτης, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2022 σελ.57

Εικόνα 25: Therme Vals, Peter Zumthor

Οι πέτρινες επιφάνειες των Therme Vals του Peter Zumthor, φέρουν μια έντονη φυσική υφή, τόσο οπτικά όσο και απτικά. Η αυθεντικότητα του λίθου αλλά και η έντονη επαφή του με τη γη, ενισχύουν τη αίσθηση της ηρεμίας και της γείωσης.

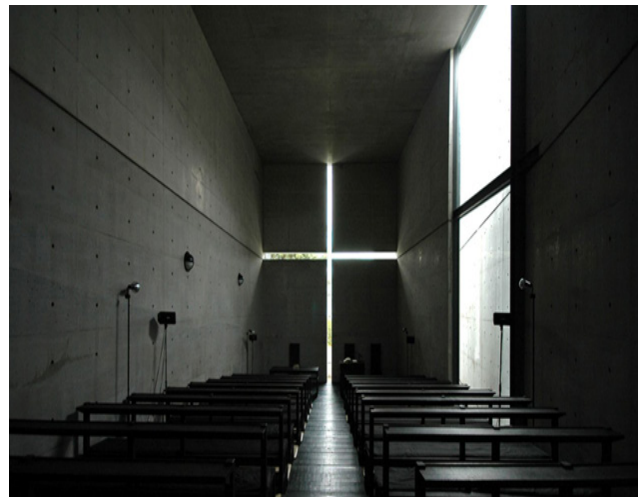
Εικόνα 26: Προσωπικό αρχείο_TeroLoko Grenoble

Στη συγκεκριμένη φωτογραφία απεικονίζεται μια αποθήκη που συνάντησα στο χώρο της συλλογικής οργάνωσης TeroLoko στο Grenoble της Γαλλίας. Η φωτογραφία μοιάζει με ένα κολάζ, στην οποία μπορείς να αισθανθείς τις υφές των υλικών, αλλά και της φύσης που έχει κατακλίσει της στέγη.

A.2.3. Φως - Σκοτάδι

Το φως παίζει καθοριστικό ρόλο στην αρχιτεκτονική και στη βίωση του χώρου. Η αίσθηση της κατοικίας μπορεί να διαφοροποιηθεί έντονα, εάν αλλάξουν τα ανοίγματα μέσα από τα οποία εισέρχεται το φως. Ένα δωμάτιο με μεγάλα ανοίγματα και φυσικό φωτισμό προσφέρει μια αίσθηση ελευθερίας, ενώ ένας χώρος χωρίς φως ή με ελάχιστα ανοίγματα γίνεται κλειστός, περιοριστικός και σχεδόν αποπνικτικός.

Το ίδιο συμβαίνει και σε επίπεδο πόλης. Ο αρχιτέκτονας μεταβάλλοντας τα ύψη των κτηρίων, τη φύτευση, τα πλάτη των πεζοδρομίων μπορεί να καθορίσει το πώς φιλτράρεται ή εμποδίζει το φως, διαμορφώνοντας τη συνολική εμπειρία του δημόσιου χώρου. Το φως λοιπόν δεν είναι μόνο εργαλείο ορατότητας αλλά και μέσο που μπορεί να επηρεάσει τη ψυχολογία, τη κίνηση και τη στάση του περιπατητή. Το φως είναι υλικό, το οποίο χρησιμοποιούμε για να αγγίζουμε το χώρο, να του δίνουμε βάθος και μορφή.²⁵ Το φως έχει την ικανότητα να αποκαλύπτει το ρυθμό ενός χώρου, τις σκιές και τις μεταβάσεις και όχι μόνο τις επιφάνειες.

Εικόνα 27: Tadao Ando, Church of the Light

Ο Tadao Ando στο έργο Church of the Light (εικ.27) χρησιμοποιεί το φως για να ορίσει το χώρο. Η σχισμή σε σχήμα σταυρού στο σκυρόδεμα επιτρέπει στο φως να εισέλθει με ακρίβεια και ένταση ενισχύοντας τη βιωματική εμπειρία του ατόμου μέσω της δύναμης του φωτός.

²⁵ Peter Zumthor/Zumthor, P., 2006. «Ατμόσφαιρες». Μετάφραση ελληνικής έκδοσης: Χατζηνικολή, Αθήνα.

A.2.4. Μνήμη - Ίχνη

«Από την αίσθηση δημιουργείται μνήμη και από τη μνήμη εμπειρία. Η μνήμη δεν είναι άλλο παρά διαδικασία ανάκλησης του παρελθόντος, με μέσο τις αισθήσεις.»²⁶

Οι αισθήσεις είτε μεμονωμένα είτε ως σύνολο δε λειτουργούν αποκομμένα από την εμπειρία του ατόμου αλλά αλληλοεπιδρούν με τα προσωπικά του βιώματα και μνήμες. Η εντύπωση που μας αφήνει ένας χώρος σχετίζεται πολύ έντονα με όλες εκείνες τις εμπειρίες που έχει καταγράψει το σώμα μας στο παρελθόν. Για παράδειγμα ένας άνθρωπος που έχει μεγαλώσει στη φύση, ενδέχεται να βιώνει την εικόνα της πόλης ως αποστασιοποιημένη ή αγχωτική, ενώ ένας άνθρωπος που έχει μεγαλώσει σε αστικό περιβάλλον μπορεί να την αντιλαμβάνεται ως οικεία και ζωντανή.

Κάθε άνθρωπος ερμηνεύει το κόσμο σύμφωνα με τη δική του προσωπική εμπειρία και μνήμη εικόνων, ήχων και υφών. Τα ίχνη στον αστικό χώρο λειτουργούν ως φορείς αυτής της συλλογικής και ατομικής μνήμης.

Τα κτίρια και οι πόλεις είναι όργανα και μουσεία του χρόνου. Μας επιτρέπουν να δούμε το πέρασμα της ιστορίας, και να συμμετάσχουμε στον ρου του χρόνου που υπερβαίνει την ατομική ζωή.

Τα ίχνη μπορεί να είναι είτε φθαρμένα υλικά , γκράφιτι σε τοίχους, παλιές ταμπέλες καταστημάτων, ξεθωριασμένες αφίσες σ' ένα δρόμο ή ακόμη και εγκαταλελειμμένα ή κατεστραμμένα κτίρια. Όλα αυτά αποτελούν ενδείξεις μιας ιστορίας που έχει ειπωθεί. Η πόλη είναι η συλλογική μνήμη των ανθρώπων, κάθε στοιχείο, από τα πιο μνημειακά μέχρι τα πιο ταπεινά, συμμετέχει στη κατασκευή της μνήμης.²⁷

Εικόνα 28: Κολάζ από προσωπικό αρχείο_ Όψεις επί της οδού Μάρνης

Στην εικόνα 28 παρουσιάζεται ένα κολάζ διαφορετικών όψεων από την Οδό Μάρνης, αποτυπώνοντας τη στρωμάτωση του χρόνου και των χρήσεων στον αστικό ιστό. Φθορές, γκραφιτί, ταμπέλες και διαφορετικά υλικά συνθέτουν ένα παλίμψηστο μνήμης.

²⁶ Αριστοτέλης, Μετά τα Φυσικά β'. Κάλφας, Εκδ. Πόλις, Αθήνα, 2009

²⁷ Aldo Rossi, Η αρχιτεκτονική της Πόλης, 1991 (1966), μτφ Β. Πετρίδου, Λ. Παπαδόπουλος, Γ. Παπακάστας, Σ. Τσιπρίδου (επιμ) . Θεσσαλονίκη: University Studio Press

A.2.5. Νερό

Το νερό εκτός από τους λειτουργικούς του ρόλους στον αστικό ιστό, όπως η απομάκρυνση όμβριων, ύδρευση, άρδευση, κλιματισμού και μέσο μεταφοράς αποτελεί και σημαντική βιωματική και αισθητική διάσταση. Στην απόλυτη ηρεμία λειτουργεί ως καθρέφτης, αντανακλώντας άμεσα μνημεία, δέντρα, φυτά και κτήρια και έμμεσα το φως.

Συχνά στον αστικό χώρο συναντάμε σιντριβάνια, δεν λειτουργούν ως καλλωπιστικά στοιχεία αλλά συμβάλλουν στη διαμόρφωση της ακουστικής εμπειρίας του ατόμου, μέσω του φυσικού ήχου του νερού που προσθέτει μια αίσθηση δροσιάς και ηρεμίας. Σε περιοχές με ξηρό κλίμα τα σιντριβάνια υγραίνουν την ατμόσφαιρα και βελτιώνουν το κλίμα.²⁸

Εικόνα 29: Peavey Plaza, Minneapolis, US

Εικόνα 30: Πάρκο Αντώνη Τρίτη, Αθήνα

Το παράδειγμα της Peavey Plaza στη Minneapolis είναι μια αστική επέμβαση στο κέντρο μιας πολυσύχναστης πόλης. Η ύπαρξη, η κίνηση και ο ήχος του νερού προσπαθούν να δημιουργήσουν ένα γαλήνιο περιβάλλον δροσιάς και ανάπαυσης. Η πόλη αντανακλάται στο νερό ενισχύοντας την αίσθηση του ανήκειν μέσα στη πόλη. Στην Ελλάδα κατ' αυτό το τρόπο λειτουργεί η επέμβαση στου πάρκο Αντώνη Τρίτη, στην πυκνοκατοικημένη Αθήνα.

²⁸ Κ.Ν. Δεκαβάλλας [2015] – Η αρχιτεκτονική του χώρου των πεζών. Αθήνα: Μέλισσα, σελ. 245,246

A.2.6. Φύτευση

Η φύτευση αποτελεί βασικό στοιχείο αναβάθμισης της ποιότητας του χώρου. Χωρίζεται σε 4 κατηγορίες. α) Υψηλό πράσινο ή δένδρα χαμηλά έως ψηλά β) Μεσαίο πράσινο ή θάμνοι από χαμηλοί έως ψηλοί γ) Χαμηλό πράσινο από άνθη ή χλόη δ) Αναρριχώμενο Πράσινο, με άνθη ή δίχως

Η σωστή φύτευση των δέντρων στον αστικό ιστό απαιτεί απαραίτητη προσοχή στην επιλογή θέσης και στη διαδικασία φύτευσης. Ο ρόλος τους δεν είναι μόνο καλλωπιστικός καθώς συμβάλλουν στη δημιουργία μικροκλίμακας, ιδιαίτερα σε πάρκα και πλατείες. Τα δέντρα διαφέρουν στις λειτουργικές τους ικανότητες. Κάποια χρησιμεύουν για σκίαση ενώ άλλα ως φυσικά φράγματα.

Επειδή ένα δένδρο θέλει αρκετά χρόνια για να αναπτυχθεί πλήρως, τα δένδρα του αστικού χώρου πρέπει να προέρχονται από συγκεκριμένα φυτώρια και να μεταφυτεύονται όταν φτάσουν στο επιθυμητό ύψος.

Η σωστή φύτευση περιλαμβάνει την κατάλληλη προετοιμασία εδάφους, σύμφωνα με το είδος και το μέγεθος του δένδρου, περιφράξη, εξαιρισμό του ριζικού συστήματος και προστασία του από δυνατούς ανέμους, κατοικίδια ζώα και περαστικούς ανθρώπους. Ο σωστός τρόπος κλαδέματος και η σωστή συντήρηση τους που προϋποθέτουν, χρηματοδότηση και στελέχωση των αρόδων υπηρεσιών.

Ιδιαίτερη προσοχή θέλουν οι δενδροστοιχίες που χρησιμοποιούνται σε περιοχές πεζών, τα οποία πρέπει να πληρούν κάποιες προϋποθέσεις. Για παράδειγμα στα πεζοδρόμια πρέπει να είναι αρκετά ψηλά, ώστε με το κατάλληλο κλάδεμα η κόμη τους να ξεκινάει αρκετά πάνω από τα κεφάλια των περαστικών ώστε να μπορεί να χρησιμοποιούν ομπρέλα. Οι δενδροστοιχίες, πέρα από στοιχείο εξοπλισμού, διαμορφώνουν ένα ευχάριστο και φιλικό περιβάλλον για τον πεζό, δημιουργώντας ένα «όριο προστασίας» από τον ίδιο και τα οχήματα.²⁹ Στην εικόνα παρακάτω (εικ.31) παρατηρούμε μια έντονη διαφοροποίηση του χώρου. Στη μια πλευρά υπάρχει κίνηση, καταστημάτα εστίασης, ενώ από την άλλη η ηρεμία της λίμνης Παμβώτιδα με τους ανθρώπους να απολαμβάνουν τη διαδρομή τους.

Εικόνα 31: το μέτωπο της Λίμνης Παμβώτιδα, Ιωάννινα

A.2.7. Θέα

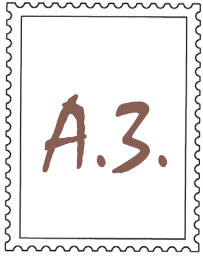
Στις ιστορικές πόλεις στον κόσμο, είτε από πρόθεση είτε τυχαία στο τέλος ενός δρόμου εμφανίζεται ένα αρχιτεκτονικό έργο σημαντικού ενδιαφέροντος. Αυτό το έργο μπορεί να είναι ένα σύμβολο εξουσίας ή θρησκείας, ή να έχει αποκτήσει αξία μέσα στο χρόνο και στο τόπο που έζησε. Στις σύγχρονες πυκνοκατοικημένες πόλεις ο δρόμος ενδέχεται να καταλήγει σε μια πλατεία ή ένα χώρο πρασίνου. Το τι βλέπει κανείς στο πέρας μιας διαδρομής διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της αστικής εμπειρίας.³⁰ Η θέα μπορεί να προκαλέσει δέος, προσμονή, οικειότητα ή και αποξένωσης, αναλόγως του περιεχομένου και της προσωπικής σχέσης του παρατηρητή με το χώρο. Συγκεντρώνει τη μνήμη, τη κίνηση και τη προοπτική στον αστικό ιστό.

Ένα προσωπικό παράδειγμα αυτής της αστικής εμπειρίας είναι ένας δρόμος στη Βουδαπέστη (εικ.32), ο οποίος οδηγεί το βλέμμα στη πρόσοψη της εκκλησίας. Η θέα αυτή κατευθύνει το άτομο δίνοντας του μια αίσθηση προσανατολισμού.

Εικόνα 31: Προσωπικό αρχείο_Βουδαπέστη

³⁰ Κ.Ν. Δεκαβάλλας (2015) – Η αρχιτεκτονική του χώρου των πεζών. Αθήνα: Μέλισσα, σελ. 112

ΕΝΘΕΣΕΙΣ

Στο επόμενο κεφάλαιο θα εξεταστούν οι **ενθέσεις**, δηλαδή τα διακοσμητικά και λειτουργικά στοιχεία που παρεμβάλλονται στον δρόμο και συμβάλλουν στη διαμόρφωση του δημόσιου χώρου. Οι ενθέσεις μπορεί να έχουν μορφή καλλιτεχνικών επεμβάσεων, φωτιστικών, καθιστικών ή μικροδομών, και συχνά συνδυάζουν αισθητική και χρηστική διάσταση.

Παρότι λόγω μεγέθους θεωρούνται πολλές φορές δευτερεύουσες, στην πραγματικότητα ασκούν σημαντική επίδραση στη βιωματική εμπειρία του χρήστη. Μέσα από τη μορφή, το υλικό και τη θέση τους, οι ενθέσεις καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη συναισθηματική κατάσταση του ατόμου, κουβαλώντας έτσι ένα ιδιαίτερο φορτίο νοημάτων και συμβολισμών. Γι' αυτό, η μελέτη τους αποκαλύπτει πώς ακόμα και τα πιο «μικρά» στοιχεία του αστικού χώρου μπορούν να παίξουν καθοριστικό ρόλο στη συνολική εμπειρία της πόλης.

A.3.1. Καλλιτεχνικές Επεμβάσεις

Έργα Τέχνης

Η παρουσία των έργων τέχνης στο δημόσιο χώρο αποτελεί ένα ιδιαίτερο πεδίο διαλόγου ανάμεσα στη τέχνη, την αρχιτεκτονική και τη κοινωνία. Ίσως το μοναδικό όπου η αρχιτεκτονική συναγωνίζεται το παρελθόν της, μέσω της διαχρονικής τοποθέτησης γλυπτών, κατασκευών ή άλλων καλλιτεχνικών επεμβάσεων στο δημόσιο χώρο.

Για την ενσωμάτωση αυτών των έργων, τις περισσότερες φορές δεν έχει προηγηθεί αρχιτεκτονική μελέτη γεγονός που οδηγεί άλλοτε σε επιτυχημένες και άλλοτε σε δυσλειτουργικές επεμβάσεις. Η επιτυχημένη τοποθέτηση εξαρτάται από πολλούς παράγοντες όπως τη θέση, το είδος και τον αριθμό των έργων τέχνης, την αρμονία μεταξύ τους και την αρχιτεκτονική του περιβάλλοντα χώρου.³¹

«Το έργο τέχνης ως κοινωνική διεπαφή · όχι πλέον αντικείμενο προς θέαση αλλά πλαίσιο συμμετοχής και σχέσεων.»³² Ένα έργο τέχνης στο δημόσιο χώρο λειτουργεί περισσότερο σαν αφορμή της δημιουργίας μιας σχέσης του ατόμου με τον ίδιο το χώρο και όχι ως ένα απλό αντικείμενο θέασης.

Σε αρκετές περιπτώσεις τα έργα τοποθετούνται σε ανεκμετάλλευτες ή «νεκρές» ζώνες του αστικού ιστού, περιοχές που χωρίς τη παρουσία τους θα παρέμεναν άδειες. Σε αυτές τις περιπτώσεις η τέχνη λειτουργεί ως ενεργοποιητής του χώρου, επαναπροσδιορίζοντας τη χρήση του. Ωστόσο η παρουσία τους δεν εμφανίζεται μόνο σε αδρανείς τόπους. Πολλά έργα τοποθετούνται και σε ήδη φορτισμένους χώρους, όπως μουσεία, πλατείες, πάρκα ή ακόμα σε χώρους μαζικής συνάθροισης. Σε αυτές τις περιπτώσεις τίθεται ένα νέο ερώτημα: πως το έργο θα μπορέσει να αλληλοεπιδράσει με την υπάρχουσα ταυτότητα και χρήση του χώρου, χωρίς να την ανταγωνίζεται ή να την επισκιαίνει. **«Ο χώρος δεν είναι ουδέτερος · είναι προϊόν κοινωνικών σχέσεων και πολιτισμικών πρακτικών. Ο χώρος 'παράγεται' όπως παράγονται τα αγαθά, μέσα από σύγκρουση, επανανοηματοδότηση και επιβολή»**³³

Η πρόκληση λοιπόν του αρχιτέκτονα ή του καλλιτέχνη δεν είναι μόνο να καλύψει ένα κενό, αλλά να δώσει μια εμπειρική και νοηματική αξία στο τόπο. Αφού η παρουσία ενός έργου τέχνης στο δημόσιο χώρο είναι πράξη («παραγωγής χώρου»), καθώς νοηματοδοτεί εκ νέου το χώρο και εντάσσει νέες χρήσεις και εμπειρίες.

³¹ Κ.Ν. Δεκαβάλλας (2015) – Η αρχιτεκτονική του χώρου των πεζών. Αθήνα: Μέλισσα, σελ.251

³² Bourriaud, N., 2002. Relational Aesthetics. Trans. S. Pleasance and F. Woods. Dijon: Les Presses du Réel., σελ. 113

³³ H. Lefebvre. (1991 [1974]) The Production of Space, trans. D. Nicholson Smith. Oxford: Blackwell, σελ.26-27

Εικόνα 32: Προσωπικό αρχείο_«The wise man» Κάουνας

Εικόνα 33: Προσωπικό αρχείο_ «The girl with the birdhouses» Κάουνας

Εικόνα 34: Προσωπικό αρχείο_«The world of history» Κάουνας

Μέσα από τη προσωπική μου εμπειρία στη πόλη του Κάουνας, συνάντησα παραδείγματα γκράφιτι που δεν αποτελούσαν απλώς παρεμβάσεις αλλά είχαν ενσωματωθεί στο δημόσιο χώρο. Αυτά τα έργα τέχνης άλλοτε αφηγηματικά και άλλοτε αφαιρετικά, αποκαλύπτουν τη δύναμη του αστικού χώρου ως πεδίο ερμηνείας, εμπειρίας και μνήμης.

Εικόνα 35: Προσωπικό αρχείο_ «Climping Boys» Κάουνας

Φωτιστικά

Ο φωτισμός των δρόμων ξεκίνησε από αναμμένους πυρσούς σε ειδικούς υποδοχείς, πέτρινους ή μεταλλικούς, στους τοίχους κτιρίων. Η χρήση του φωταερίου στην αστική ζωή έφερε την εξέλιξη. Η μορφή των περισσότερων σύγχρονων φανοστατών παραπέμπει στα φανάρια του γκαζιού. Τον 20ο αιώνα άρχισαν να μετατρέπονται σε ηλεκτρικούς και αυξήθηκαν.³⁴

Ο ρόλος του αστικού φωτισμού είναι διττός: αισθητικός και λειτουργικός. Από αισθητικής πλευράς αφορά το σχεδιασμό και τη διακριτική τοποθέτηση τους στο χώρο, να συνομιλούν με τα κτήρια, τα έργα τέχνης, τις διαδρομές και την υλικότητα του αστικού περιβάλλοντος. Πρέπει να μπορεί να εναρμονίζεται με το περιβάλλον χωρίς να ξεχωρίζει έχοντας ουσιαστικά δευτερεύοντα ρόλο στην εικόνα. **«Ο φωτισμός μπορεί να ενισχύσει ή να καταστρέψει τη συνοχή της οπτικής εμπειρίας.»**³⁵ Ο λειτουργικός τους ρόλος αφορά την επαρκή κάλυψη και την αίσθηση της ασφάλειας για το πεζό, ειδικότερα τη νύχτα. Η θέση των φωτιστικών πρέπει να εξασφαλίζει το καλύτερο φωτιστικό αποτέλεσμα και να τοποθετείται σε όλους τους δρόμους, όχι μόνο στους κεντρικούς και η καλωδίωσή του να είναι κρυφή.

Ο πιο συνηθισμένος τρόπος φωτισμού ενός δρόμου που αφορά και τους πεζούς (δηλαδή όχι λεωφόρους) είναι οι φανοστάτες. Στη συνέχεια συναντάμε φανάρια ή φωτιστικά, αναρτημένα ή στερεωμένα στους τοίχους των κτηρίων που ορίζουν το δρόμο ή τη πλατεία.

Ωστόσο με τη πάροδο των χρόνων έχει παρατηρηθεί από μελετητές μια υπερβολή στον σχεδιασμό των φωτιστικών από δημοτικές αρχές. Συχνά τοποθετούνται σε παραμελημένες περιοχές ώστε να δημιουργούν τη ψευδαίσθηση αναβάθμισης, τα νέα αυτά φωτιστικά κατέστρεψαν την αισθητική ισορροπία του περιβάλλοντος, αποξενώνοντας το πεζό.

Εικόνα 36: Προσωπικό αρχείο_Βαρκελώνη, Παραδοσιακοί φανοστάτες

Στην εικόνα (εικ.36) φαίνονται οι φανοστάτες έξω από το Εθνικό Μουσείο Τέχνης της Καταλονίας, οι οποίοι είναι διακριτικά ευθυγραμμισμένοι με το κτήριο και τα όρια του πεζοδρομίου, αποτελώντας θετικό παράδειγμα ένταξης στον χώρο.

³⁴ Κ.Ν. Δεκαβάλλας [2015] – Η αρχιτεκτονική του χώρου των πεζών. Αθήνα: Μέλισσα, σελ.260

³⁵ Lynch, K. (1960). The Image of the City. Cambridge, MA: MIT Press, σελ.100-101

A.3.2. Καθιστικά

Στάσεις

Το σημαντικότερο χαρακτηριστικό σε μια στάση μέσου μεταφοράς είναι η λειτουργική του αρτιότητα: άνετα καθίσματα, προστασία καιρικών συνθηκών και ορατή επιγραφή. Η τοποθέτηση του είναι επίσης σημαντική αλλά αυτό προκύπτει από τη γραμμή δρομολογίου.

Πάγκοι

Οι θέσεις ανάπαυσης αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο ενός ζωντανού δημόσιου χώρου. Οι πάγκοι δίνουν την δυνατότητα στο πεζό να σταθεί, να ξεκουραστεί, να συνομιλήσει, να αναπαυθεί ή να διαβάσει. Τα καθίσματα αυτά μπορούν να είναι μόνιμα ή κινητά. Αυτές οι κατηγορίες μπορούν να υποδιαιρεθούν βάση των υλικών κατασκευής τους. Κτιστοί, ξύλινοι, μεταλλικοί, με πλάτη ή χωρίς.

Μόνιμοι πάγκοι είναι τα κτιστά καθίσματα όπως τα πεζούλια, τα πέτρινα ή με οπλισμένο σκυρόδεμα, και τα παγκάκια με ξύλινη ή μεταλλική επένδυση. Στην εικόνας 37, το παγκάκι είναι τοποθετημένο στρατηγικά ώστε να προσφέρει πανοραμική θέα στη πόλη της Grenoble.

Εικόνα 37: Προσωπικό αρχείο_ Grenoble, μόνιμο παγκάκι, προσανατολισμένο στη θέα της πόλης.

Εικόνα 38: Προσωπικό αρχείο_ Grenoble, Κινητά καθίσματα

Εικόνα 39: Προσωπικό αρχείο_Βαρκελώνη, μόνιμο παγκάκι

Εικόνα 40: Προσωπικό αρχείο_Βιέννη, μόνιμα καθίσματα

A.3.3. Αστικές μικρό-δομές

Οι αστικές μικρό-δομές αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του δημόσιου χώρου, έχοντας λειτουργικό και οργανωτικό ρόλο στη καθημερινή ζωή των πεζών στη όλη.

Πινακίδες-Εμπόδια αυτοκινήτων

Οι πινακίδες παρέχουν σημαντικές πληροφορίες για τα άτομα στο δημόσιο χώρο, οι οποίες χωρίζονται σε δύο κατηγορίες σε πινακίδες κυκλοφορίας και διαφημιστικές.

Οι πινακίδες κυκλοφορίες τοποθετούνται στα δύο μέτρα, ώστε να είναι ορατές απ' όλα τα οχήματα. Αντίθετα οι διαφημιστικές πινακίδες πρέπει να βρίσκονται στο ύψος του ματιού των πεζών αλλά χωρίς να εμποδίζουν την ορατότητα και τη διέλευση.³⁶

Τα εμπόδια αυτοκινήτων όπως κάγκελα ή πέτρινα καθίσματα υπάρχουν στο δημόσιο χώρο κυρίως για την αποτροπή της παράνομης στάθμευσης από τα πεζοδρόμια και τη διασφάλιση της ασφάλειας των πεζών.

Δημόσιες Τουαλέτες-Κάδοι

Η παρουσία δημόσιων τουαλετών, αν και μειωμένη σήμερα, παραμένει σημαντική για την υγιεινή και λειτουργικότητα των δημόσιων χώρων.

Οι κάδοι απορριμμάτων πρέπει να είναι πρακτικοί, να διαχωρίζουν τα σκουπίδια για ανακύκλωση και να συντηρούνται τακτικά ώστε να διασφαλίζεται η καθαριότητα.

Τηλεφωνικοί Θάλαμοι-Ταχυδρομικά Κουτιά

Οι τηλεφωνικοί θάλαμοι, όπως οι εμβληματικοί κόκκινοι θάλαμοι του Λονδίνου (εικ.41) , η περίπτωση τους υπερβαίνει τη χρηστική λειτουργία και πλέον αποτελούν πολιτισμικό και τουριστικό αξιοθέατο της χώρας, δίνοντας τους νέο ρόλο στον αστικό χώρο, διατηρώντας βέβαια το παλιό. Στην Αθήνα, (εικ.42) οι αντίστοιχοι θάλαμοι τοποθετούνται σε κεντρικά σημεία, ως υπενθύμιση κυρίως μιας παλιάς εποχής.

³⁶ Κ.Ν. Δεκαβάλλας (2015) – Η αρχιτεκτονική του χώρου των πεζών. Αθήνα: Μέλισσα, σελ.280

Εικόνα 41: Προσωπικό αρχείο_Λονδίνο, ο εμβληματικός κόκκινος τηλεφωνικός θάλαμος

Εικόνα 42: Προσωπικό Αρχείο_Αθήνα, τηλεφωνικός θάλαμος

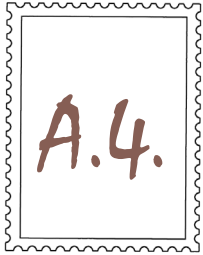
Εικόνα 43: Προσωπικό αρχείο_Ελληνικό Ταχυδρομικό κουτί

Εικόνα 44: Προσωπικό αρχείο Ισπανικό Ταχυδρομικό κουτί

Παρομοίως, σε επίπεδο επικοινωνίας πρέπει να αναφέρουμε και τα χαρακτηριστικά ταχυδρομικά κουτιά στοιχεία εξοπλισμού που η παρουσία τους ήταν ενίοτε απαραίτητη. Η μορφή τους διαφοροποιείται σύμφωνα με τη χώρα που βρίσκονται. Παρακάτω υπάρχουν δύο παραδείγματα ταχυδρομικών κουτιών από την Ελλάδα (εικ.43) και την Ισπανία (εικ.44)

Η παρουσία των τηλεφωνικών θαλάμων και ταχυδρομικών κουτιών στον αστικό χώρο λειτουργεί ως υπενθύμιση μιας ρομαντικής, στοχαστικής και λιγάκι ξεχασμένης εποχής. Τα στοιχεία αυτά ξεπερνούν τη χρηστική τους αξία και αποκτούν συμβολικό χαρακτήρα, υπενθυμίζοντας τη δύναμη της ανθρωπίνης επικοινωνίας μέσα από πιο απλά μέσα. Ίσως γι' αυτό η αφαίρεση τους να μοιάζει δύσκολο· ίσως να αντανakλούν μια μικρή ανάγκη νοσταλγίας, μια ήσυχη αντίσταση στη λήθη.

ΡΥΘΜΟΙ

Αν ο χώρος του δρόμου ορίζεται από τη γεωμετρική του δομή, η αίσθηση από τις ποιότητες που εμφανίζει, τότε οι ρυθμοί ,ορίζονται από το χρόνο και το τρόπο κίνησης του ατόμου διαμορφώνοντας έτσι την εμπειρία του περιπατητή.

Ο χρόνος αναφέρεται, είτε στην ώρα που πραγματοποιείται η κίνηση, είτε στη μακροχρόνια εξέλιξη που έχει υποστεί ο χώρος λόγω της συνεχόμενης αλλαγής του αστικού ιστού που τον φιλοξενεί. Σύμφωνα με τον Aldo Rossi **«η πόλη βιώνει μια συνεχή μετάβαση, στην οποία η ταυτότητα της επαναπροσδιορίζεται συνεχώς».**

Ο τρόπος κίνησης δεν αφορά τη φυσική μας μετατόπισή αυτούσια αλλά στη ποιότητα των μέσων που τον πραγματοποιούν και στη κατεύθυνση που εστιάζει το βλέμμα και το σώμα μας. Στο πρώτο μέρος γίνεται αναφορά στο Κωνσταντίνο Δεκαβάλα ο οποίος ανέλυσε τη σημασία του δαπέδου στη κίνηση του ατόμου και τη βέλτιστη ποιότητα το οποίο θα πρέπει να έχει. Στο δεύτερο μέρος του κειμένου αναφέρονται τρεις θεωρητικοί που διερεύνησαν το δρόμο και την χωρική του εμπειρία. Ξεκινώντας από τον Kevin Lynch ο οποίος αντιμετωπίζει τις διαδρομές ως λειτουργικές δομές, ως τον Michel de Certeau,και την επεξήγηση των διαδρομών , ως μέσο καθημερινής αφήγησης μέχρι τον Walter Benjamin,ο οποίος τις περιγράφει ως μέσο στοχασμού. Με αυτό το τρόπο αναδεικνύονται κάποιοι διαφορετικοί τρόποι με τους οποίους ο δρόμος γίνεται πεδίο εμπειρίας. Η διαδρομή εντάσσεται σε μια ζωντανή, μεταβαλλόμενη διαδικασία, γίνεται μέρος ενός βιωμένου και εξελισσόμενου οργανισμού, του οποίου η ταυτότητα -άρα και ο χρόνος και ο τρόπος κίνησης- συνεχώς επαναπροσδιορίζονται.

A.4.1. Χρόνος

Στη πρώτη περίπτωση η συναισθηματική κατάσταση του περιπατητή επηρεάζονται από ερεθίσματα που είναι εφήμερα και υπόκεινται σε συνεχή μεταβολή. Το κοινωνικό και χρονολογικό περιβάλλον, δηλαδή οι παρόντες άνθρωποι και η ώρα της ημέρας, αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες που επηρεάζουν την υποκειμενική εμπειρία του ανθρώπου. Το άτομο βρίσκεται δηλαδή μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή σ' ένα σημείο της διαδρομής περιτριγυρισμένο από που συνεχώς αλλάζουν και εναλλάσσονται συμβάλλοντας στη διαμόρφωση ενός διαρκώς μεταβαλλόμενου ψυχικό πλαισίου. Η εναλλαγή σε μέρα και νύχτα, η παρουσία και απουσία φωτός, ενεργοποιεί διαφορετικά αισθητηριακά και συναισθηματικά αντανακλαστικά. Η εμπειρία του χώρου τη νύχτα, για παράδειγμα, μπορεί να δημιουργεί συναισθήματα ανασφάλειας και αποξένωσης ενώ την ημέρα ασφάλεια και οικειότητα. Αντίστοιχα η παρουσία ή και η απουσία των ανθρώπων επηρεάζει την ερμηνεία του χώρου, σύμφωνα με τα βιώματα και τις προσλαμβάνουσες του ίδιου του υποκειμένου. Έτσι η διαδρομή δε βιώνεται ως κάτι παγιωμένο αλλά μια ρευστή εμπειρία που συν διαμορφώνεται από τη χρονική συγκυρία και την ατομική ερμηνεία.

Ο χρόνος, συμμετέχει σε μια μακροχρόνια εξέλιξη της αρχιτεκτονική και της πόλης. Όπως αναφέρει και ο Aldo Rossi, στο βιβλίο του *Architecture of the city*, ο χρόνος δεν αφορά την ιδέα ότι η πόλη ζει μόνο τη παρούσα χρονική στιγμή αλλά διαδέχεται μέσα από τη μνήμη, τα ίχνη και τη συλλογική συνείδηση μια κοινωνίας που τη κατοικεί. Η ταυτότητα ενός χώρου είναι ξεχωριστή μέσα στο χρόνο. Η πόλης είναι ζωντανός οργανισμός που εμπεριέχει μορφή και ιστορία, ζωντανεύει μέσα από την εσωτερική μνήμη και όχι μόνο μέσα από τη λειτουργικό και τεχνικό σχεδιασμό της.³⁷

Εικόνα 45: Αγνωστή Πηγή

³⁷ Aldo Rossi, *Η αρχιτεκτονική της Πόλης*, 1991 (1966), μπη Β. Πετρίδου, Λ. Παπαδόπουλος, Γ. Παπακόστας, Σ. Τσιπρίδου (επιμ) . Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

A.4.2. Κίνηση

A.4.2.α. Δάπεδο

Το σημαντικότερο στοιχείο του δρόμου ως προς τη κίνηση του πεζού είναι σαφώς το δάπεδο. Το δάπεδο οδόστρωμα επιτρέπει στο άτομο να οικειοποιηθεί το χώρο. Ο βαθμός ασφάλειας ορίζει τη ποιότητα του, Ένα δάπεδο με πολλά εμπόδια, στρεβλές και κεκλιμένες επιφάνειες, τρύπες ανοίγματα και πλακοστρώσεις που δεν έχουν υποστεί συντήρηση, γίνεται αυτόματα απαγορευτικό για την ανθρώπινη χρήση. Το πιο σημαντικό είναι η βατότητα του. Οι επιφάνειες του οφείλουν να είναι λείες και επίπεδες, ώστε να είναι ασφαλή για το πεζό. Το κεκλιμένο δάπεδο, ράμπα, σκάλα ή ραμπόσκαλα πρέπει να έχει μια ποιότητα η οποία διευκολύνει τη πρόσβαση του πεζού. Συγκεκριμένα οι βαθμίδες πρέπει να είναι διακριτές στον περιπατητή. Όταν είναι ενσωματωμένες στον αστικό χώρο, ως αρχιτεκτονικό στοιχείο σχεδιασμού, έχουν το ρόλο των κερκίδων για τη παρακολούθηση εκδηλώσεων, ανάπαυση και στοχασμό. Εκείνος που κάθεται στις βαθμίδες-κερκίδες κατά κάποιο τρόπο παρακολουθεί τη καθημερινότητα ως μέρος της ζωής της πόλης.³⁸

Εδώ είναι πολύ σημαντικό να τονίσουμε τη κίνηση των ατόμων με κινητικές δυσκολίες. Όταν υπήρξε ανάγκη προσασίας των πεζών από τα όμβρια δημιουργήθηκαν τα κράσπεδα.

Το κράσπεδο αποτελεί «παγίδα» όχι μόνο για τους πεζούς αλλά και για τα άτομα με κινητικές δυσκολίες αφού αν δεν υπάρχει η ανάλογη ράμπα για την άνοδο και τη κάθοδο τους, η διέλευση τους γίνεται με μεγάλη δυσκολία. Αυτό συμβαίνει και στα άτομα που κρατούν καροτσάκια.(μωρών, αγοράς, κ.α.)

Στη συζήτηση που αφορά τη συμπεριληπτικότητα και την ίση αντιμετώπιση στη κίνηση των ατόμων στους δημόσιους χώρους είναι σημαντικό να αναφέρουμε την απαραίτητη προϋπόθεση, για τη καλύτερη βατότητα ενός δρόμου, να υπάρχει ο οδηγός όδευσης τυφλών.

Εικόνα 46: Προσωπικό αρχείο_Βαρκελώνη

Εικόνα 47: Προσωπικό αρχείο_Βαρκελώνη

³⁸ Κ.Ν. Δεκαβάλλας (2015) – Η αρχιτεκτονική του χώρου των πεζών. Αθήνα: Μέλισσα, σελ.138,213

A.4.2.β. Δάπεδο

«Οι διαδρομές είναι τα κανάλια κατά μήκος των οποίων κινείται ο παρατηρητής: δρόμοι, πεζοδρόμια, κανάλια, σιδηροδρομικές γραμμές. Φαίνονται κυρίαρχες για πολλούς ανθρώπους, επειδή παρατηρούμε την πόλη ενώ κινούμαστε μέσα από αυτές τις γραμμές, και κατά μήκος αυτών οργανώνεται και σχετίζεται το περιβάλλον».³⁹ Οι διαδρομές, τα χωρικά στοιχεία δηλαδή, κατευθύνουν τη κίνηση του σώματος και του βλέμματος στη πόλη. Τέτοια στοιχεία ακόμη είναι τα πεζοδρόμια, οι διαβάσεις, οι δρόμοι, τα σοκάκια, τα αδιέξοδα, οι σιδηροδρομικές γραμμές ακόμα και το υδάτινο στοιχείο σε μορφή ρεματός ή ρυακίων. Ο παρατηρητής είναι και χρήστης του χώρου, η εμπειρία του είναι οπτικοκεντρική και οργανωμένη γύρω από την δυνατότητα προσανατολισμού.

«Το περπάτημα είναι η έλλειψη ενός τόπου. Είναι η αόριστη διαδικασία του να είσαι απών και σε αναζήτηση του κατάλληλου. Η μετακίνηση που η πόλη πολλαπλασιάζει και συγκεντρώνει καθιστά την ίδια την πόλη μια τεράστια κοινωνική εμπειρία έλλειψης τόπου — μια εμπειρία που, βεβαίως, διασπάται σε αμέτρητες μικρές μετατοπίσεις (μετακινήσεις και περιπάτους), αντισταθμίζονται από τις σχέσεις και τις διασταυρώσεις αυτών των εξόδων που διαπλέκονται και δημιουργούν ένα αστικό ύφασμα.»⁴⁰

Εδώ ο δρόμος εμφανίζεται ως μέσω αφήγησης και πράξης, και ο περιπατητής συχνά ξεφεύγει από τα πλαίσια σχεδίασης του αστικού χώρου και καταφεύγει σε διαδρομές που θυμίζουν επανάσταση απέναντι στο «τακτικό σχεδιασμό».

«Το να μην μπορεί κανείς να προσανατολιστεί σε μια πόλη δεν σημαίνει πολλά. Αλλά το να χαθεί κανείς σε μια πόλη, όπως χάνεται σε ένα δάσος, απαιτεί κάποια εκπαίδευση. Τα ονόματα των δρόμων πρέπει να μιλούν στον αστικό περιπατητή όπως το σπάσιμο των ξερών κλαδιών, και τα μικρά δρομάκια στην καρδιά της πόλης πρέπει να αντανakλούν τις ώρες της ημέρας, για αυτόν, τόσο καθαρά όσο μια ορεινή κοιλάδα.»⁴¹ Η μορφή του flâneur⁴², στο απόσπασμα, είναι ενός περιπατητή που κινείται χωρίς στόχο στη μοντέρνα πόλη αφήνοντας τον εαυτό του να παρασυρθεί από τη ροή της. Για τον συγγραφέα ο flâneur είναι ένας σύγχρονος συλλέκτης εικόνων και εμπειριών, η κίνηση του είναι στοχαστική και ποιητική και ο δρόμος δεν έχει λειτουργική σημασία αλλά τόπος βιωμένης εμπειρίας.

³⁹ Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. Cambridge, MA: MIT Press

⁴⁰ Ο όρος flâneur πρωτοεμφανίστηκε στο έργο του ποιητή Charles Baudelaire, για να μπορέσει να αναλύσει τη σχέση του ατόμου με την πόλη και τις αλλαγές στην αστική εμπειρία κατά το 19ο αιώνα.

³⁹ Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. Cambridge, MA: MIT Press

⁴⁰ Michel de Certeau – *The Practice of Everyday Life* (1980)

ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΑ

Τέλος, το θεωρητικό μέρος αυτού του κεφαλαίου ολοκληρώνεται με το έργο του Peter Zumthor, ένα από τους σημαντικότερους και πιο αφοσιωμένους αρχιτέκτονες που υποστηρίζουν τη φαινομενολογική προσέγγιση. Ο Zumthor αντιμετωπίζει τον τόπο, την τοποθεσία, ως αναγκτήριο σημείο της αρχιτεκτονικής του σκέψης και δημιουργίας.

Για τον ίδιο, η δημιουργία ατμόσφαιρας σ' ένα χώρο συνδέεται άμεσα με την αισθητηριακή εμπειρία του ατόμου. Η ατμόσφαιρα ενός χώρου, γεννιέται μέσα από το συνδυασμό στοιχείων της φύσης, όπως τα υλικά, η θερμοκρασία, οι ήχοι και το φως.

Χρησιμοποίησα το έργο του Zumthor για την Ατμόσφαιρα ως παράδειγμα απόδειξη ότι τα ερεθίσματα, και ιδιαίτερα όταν αυτά συνδυάζονται και συνυπάρχουν ταυτόχρονα, διαμορφώνουν περιβάλλοντα, με ατμόσφαιρες ικανές να επηρεάσουν βαθιά την αισθητηριακή εμπειρία του ατόμου.

«Τι με συγκινεί; Τα πράγματα ως έχουν, ο κόσμος, ο αέρας, οι θόρυβοι, οι ήχοι, τα χρώματα, οι υλικότητες, οι υφές, οι μορφές, η διάθεσή μου, τα συναισθήματά μου, η αίσθηση της προσδοκίας. Το νόημα είναι μέσα μου, δημιούργημα μου».⁴³

Ο Peter Zumthor στο θεωρητικό του έργο προσπαθεί να ερμηνεύσει φιλοσοφικές έννοιες τις οποίες χρησιμοποιεί πρακτικά σε αρχιτεκτονική παραδείγματα. Στο έργο του, η χωρική αίσθηση και η βιωματική μνήμη λειτουργούν ως στοιχεία ταυτοποίησης του χώρου που στη σκέψη του τον κάνουν μοναδικό.

Η ένταση, ο ρυθμός και η συνάφεια των υλικών αποτελούν τη βασική συνθετική γλώσσα του αρχιτέκτονα. Αυτά διαμορφώνουν τη σχέση της αρχιτεκτονικής με τον τόπο και το τοπίο. Συνδέουν την υλικότητα με τη συγκίνηση που γεννούν τα ίχνη του χρόνου, οι ιστορίες, οι αισθήσεις, τα ίχνη ζωής μέσα στα οποία κινούμαστε. **«Η αρχιτεκτονική, πολύ περισσότερο από κάθε άλλη μορφή τέχνης, εμπλέκεται με την αμεσότητα της αισθητηριακής αντίληψης. Το πέρασμα του χρόνου, του φωτός, της σκιάς, της διαφάνειας, τα χρώματα, τις υφές, τις λεπτομέρειες, όλα συμμετέχουν στην ολοκληρωμένη εμπειρία του αρχιτεκτονημένου χώρου... μόνο η αρχιτεκτονική μπορεί ταυτόχρονα να αφυπνίσει όλες τις αισθήσεις.»**⁴⁴

Για τον Zumthor η ατμόσφαιρα ενός χώρου διαμορφώνεται μέσα από στοιχεία όπως από ήχος, θερμοκρασία, η μυρωδιά, το φως, το υλικό.

Εικόνα 48: Peter Zumthor

Είναι μια ποιότητα που προκύπτει από την ένταση ανάμεσα στα φανερά και τα κρυμμένα συνθετικά κατώφλια, τη συνήχηση των υλικών, τους βαθμούς οικειότητας που έχουν να κάνουν με τη φυσική όσο και την ψυχική θερμοκρασία του χώρου, εντέλει τη συγκίνηση ως τελική μορφή και στόχο της αρχιτεκτονικής.

Η ατμόσφαιρα αναδύεται σε αυτή την οπτική, μέσα από τους μικροχειρισμούς της εγγύτητας και της απόστασης, τις λεπτομέρειες, την τέχνη του ταιριάσματος, προσφέρει ένα απροσδιόριστο υλικό χωρικής κατασκευής με έμφαση στην υπαινικτική πλευρά των πραγμάτων.

Τα κτίρια στο τρόπο σκέψης του Zumthor δεν είναι ουδέτερες μορφές, αλλά σωματικές οντότητες που αναπνέουν, έχουν μυρωδιά, θερμοκρασία, εντάσεις, βιωματικές εγγραφές και μνήμες. Η προσέγγιση αυτή αποτελεί μια πολύ σημαντική κληρονομιά της φαινομενολογίας: επιμένει όχι στη μορφή, αλλά στο βίωμα, στην αίσθηση του τόπου, στην ατμόσφαιρα ως εργαλείο κατανόησης και παραγωγής του χώρου. Σε αυτό το πλαίσιο, η αρχιτεκτονική χειρονομία είναι παρούσα για να κάνει να μιλήσουν ο τόπος και το τοπίο.⁴⁵

⁴³ Steven Holl, 2006, " Questions of Perception: Phenomenology of Architecture", William Stout Publishers, San Francisco, σελ.40

⁴⁴ Zumthor, P. (2006). Atmospheres (ελλ. έκδοση: Ατμόσφαιρες). Χατζηγιαννική, Αθήνα. (Πρώτοτυπο: Atmospheres, Birkhäuser, 2006)

⁴⁵ Δήμητρα Χατζησάββα, 2023, Σύγχρονες Αρχιτεκτονικές Θεωρήσεις, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, σελ.55-58

ΑΙΣΘΗΣΕΙΣ

Έχοντας αναλύσει τα χωρικά και μορφολογικά ερεθίσματα που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της χωρικής εμπειρίας, μπορούμε πλέον να περάσουμε στις αισθήσεις- στο τρόπο, δηλαδή, με τον οποίο τα ερεθίσματα γίνονται αντιληπτά από το σώμα μας. Οι αισθήσεις δεν λειτουργούν απλώς ως παθητικοί δέκτες, φιλτράρουν, εντείνουν και τέλος διαμορφώνουν τη συνολική βιωματική εμπειρία.

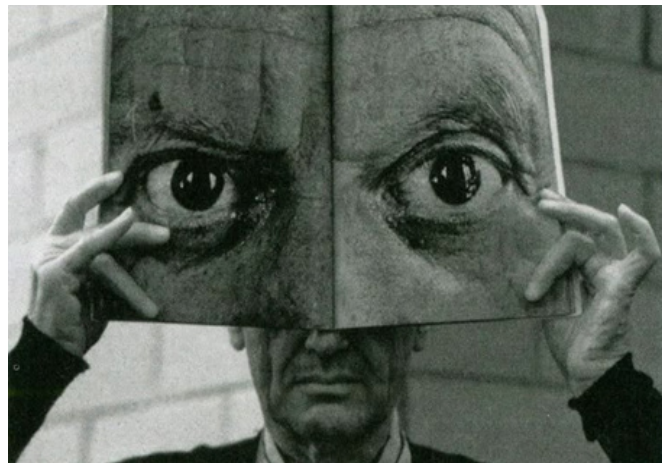
Η εννοιολογική αυτή διερεύνηση εμπλουτίζεται μέσα από το έργο του Juhani Pallasmaa και το χαρακτηριστικό του βιβλίο με τίτλο *The eyes of the skin- Architecture and the senses* (1996). Σε αυτό, ο Pallasmaa εμβαθύνει στη σημασία των αισθήσεων και στο τρόπο με τον οποίο μας βοηθούν να αντιληφθούμε το περιβάλλοντα χώρο. Το έργο του εισάγει μια πιο βιωματική προσέγγιση στη κατανόηση του χώρου, αναδεικνύοντας ότι η εμπειρία του χώρου δεν περιορίζεται στην όραση, αλλά περιλαμβάνει όλες τις αισθήσεις, λειτουργώντας ως ενιαίο, αλληλεπιδραστικό σύστημα αντίληψης.

B.1. Όραση

«Υπάρχω μόνο αν μπορώ να δω» είπε ο Λε κορμπυζιε, μια φράση που συνοψίζει την οπτικοκεντρική κατεύθυνση αρχιτεκτονική στο δυτικό πολιτισμό. Η όραση θεσμοθετήθηκε ως η ευγενέστερη των αισθήσεων και ταυτισμένη με τη γνώση και τη σκέψη.⁴⁶

Ήδη από την εποχή του Λεόν Μπαττίστα Αλμπέρτι, η δυτική αρχιτεκτονική περιστρέφεται γύρω από ζητήματα οπτικής αντίληψης, αρμονίας και αναλογιών. Ο ίδιος είχε πει ότι **«η ζωγραφική δεν είναι τίποτα άλλο από τη διατομή της οπτικής πυραμίδας έχοντας ως βάση μια δεδομένη απόσταση, ένα σταθερό κέντρο και κάποιο φωτισμό»**. Η προοπτική, λοιπόν, αναπαριστά αλλά ταυτόχρονα καθορίζει και τη χωρική εμπειρία: οργανώνει την αντίληψη μέσω του βλέμματος και τοποθετεί το μάτι στο επίκεντρο τόσο της αισθητηριακής εμπειρίας όσο και της εννοίας του εαυτού.

Στην ελληνική αρχιτεκτονική η όραση έχει εκλεπτυνθεί σε τέτοιο βαθμό, ώστε να αποτελέσει βασικό εργαλείο απόλαυσης, κατανόησης και αντίληψης του χώρου. Η υπερίσχυση της όρασης δεν έχει σκοπό να εκμηδενίσει τις άλλες αισθήσεις, αντίθετα το βλέμμα συχνά τις εμπλέκει και τις ενεργοποιεί (μέσω του ματιού προσκαλεί και διεγείρει μυϊκά και απτικά αισθήματα.) Η όραση δε λειοτυγρέι αυτόνομα, ενσωματώνει και ενισχύει άλλες αισθητηριακές λειτουργίες.⁴⁷

Εικόνα 49: Άγγωστη Πηγή

Όραση: μια από τις πέντε αισθήσεις, η ικανότητα να αντιλαμβάνεται και νείες κάτι με τα μάτια του.

⁴⁶ Pallastmaa, J. (2005). Τα μάτια του δέρματος: Η αρχιτεκτονική και οι αισθήσεις, μτφ Τουρνικιώτης Παναγιώτης και Γιάννης, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2022 σελ.. 30

⁴⁷ Pallastmaa, J. (2005). Τα μάτια του δέρματος: Η αρχιτεκτονική και οι αισθήσεις, μτφ Τουρνικιώτης Παναγιώτης, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2022 σελ. 45-46

Ο Μέρλω - Πόντυ τονίζει πως οι αισθήσεις μπορούν και πρέπει να λειτουργούν ταυτόχρονα και να αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους μέσω της σχέσης ώσμοσης ανάμεσα στον εαυτό και στο κόσμο. Η αίσθηση της όρασης είναι μια σωματική αίσθηση η οποία αποτελεί μέρος της **«σάρκας του κόσμου»**.

Το σώμα μας είναι ταυτόχρονα ένα αντικείμενο μεταξύ αντικειμένων και εκείνο το οποίο τα βλέπει και τα αγγίζει. Η αντίληψη μου [επομένως] δεν είναι το άθροισμα οπτικών, απτικών και ακουστικών δεδομένων: [Εγώ] αντιλαμβάνομαι με ολιστικό τρόπο με όλο μου το είναι: [Εγώ] συλλαμβάνω μια μοναδική δομή το πράγματος, έναν μοναδικό τρόπο ύπαρξης, που απευθύνεται σε όλες μου τις αισθήσεις ταυτόχρονα». Με αυτά τα λόγια εξηγεί πως η αντίληψη εξαρτάται από την αλληλεπίδραση όλων των αισθήσεων.⁴⁸

Η κυριαρχία της όρασης εντάθηκε μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν η αρχιτεκτονική άρχισε να λειτουργεί με στρατηγικές εντυπωσιασμού, όπως η διαφήμιση. Έτσι αναπτύχθηκε μια προσέγγιση σχεδιασμού που στόχευε στη δημιουργία μεγαλοπρεπών εικόνων και όχι βιωματικών εμπειριών. Η αρχιτεκτονική έγινε οπτικό προϊόν, δίχως υπαρξιακό βάθος.

Κύρια συνθήκη στο σχεδιασμό πόλεων αποτελεί το οπτικό παράδειγμα. Πιο συγκεκριμένα η σύγχρονη πόλη γίνεται όλο και περισσότερο η πόλη του ματιού, καθώς η γρήγορη κίνηση των οχημάτων ή οι εναέριες λήψεις της γενικής της εικόνας από το αεροπλάνο την αποσπών από το σώμα. Η πόλη μεταμορφώνεται όλο και περισσότερο σε "πόλη για το μάτι", σχεδιασμένη δηλαδή για να παρατηρείς από απόσταση.

Οι σχεδιαστικές διαδικασίες επηρεάστηκαν από το ιδεώδες του «ασώματος παρατηρητή», αποσυνδέοντας το βλέμμα από τη κίνηση του σώματος και την αφή. Το καρτεσιανό μάτι της απόστασης και του ελέγχου αντικαθιστά την εμπειρική και βιωματική προσέγγιση του χώρου.⁴⁹

Η αρχιτεκτονική εξελίχθηκε σε μια τέχνη της εικόνας η οποία θέλει να ικανοποιεί το βιαστικό μάτι και δεν αποτελεί μια κατάσταση σωματικής συνάντησης. Δεν βιώνουμε την εμπειρία αλλά την παρακολουθούμε απέξω σα θεατές εικόνων που προβάλλονται στην επιφάνεια του αμφιβληστροειδούς. Η αποσύνδεση της κατασκευής από το υλικό και τις χειροτεχνίες μετατρέπει την αρχιτεκτονική σε σκηνικό για το μάτι.⁵⁰

⁴⁸ Pallastmaa, J. (2005). Τα μάτια του δέρματος: Η αρχιτεκτονική και οι αισθήσεις, μφ Τουρνικιώτης Παναγιώτης, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2022 σελ.37-38

⁴⁹ Pallastmaa, J. (2005). Τα μάτια του δέρματος: Η αρχιτεκτονική και οι αισθήσεις, μφ Τουρνικιώτης Παναγιώτης, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2022 σελ. 50-51

⁵⁰ Pallastmaa, J. (2005). Τα μάτια του δέρματος: Η αρχιτεκτονική και οι αισθήσεις, μφ Τουρνικιώτης Παναγιώτης, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2022 σελ. 52

Β.2. Ακοή

«Η κεντροδοτική δράση του ήχου επηρεάζει την αίσθηση του ανθρώπου για τον κόσμο» -Walter Ong.

Η αίσθηση του ήχου αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο της ανθρώπινης αντίληψης, καθώς μας επιτρέπει να αλληλοεπιδρούμε με το περιβάλλον γύρω μας. Ο κάθε χώρος φέρει τον δικό του μοναδικό ηχητικό αποτύπωμα, τον οποίο καθιστά αναγνωρίσιμο. Οι ήχοι έχουν την ικανότητα να διεγείρουν τη φαντασία του ατόμου, να παράγουν εικόνες και να μεταφέρουν συναισθήματα: ένας εκκωφαντικός ήχος - όπως μια σειρήνα - προκαλεί άγχος ή και φόβο, ήπιος ήχος, όπως το θρόισμα του ανέμου γεννά γαλήνη ή νοσταλγία. Το εύρος και η ποικιλία των ήχων, από τους εκκωφαντικούς έως τους πολύ σιγανούς, δείχνουν τη δύναμη του ήχου ως μέσου επικοινωνίας και έκφρασης. Ο ήχος προσθέτει βάθος και νόημα στην ανθρώπινη εμπειρία. Σε αντίθεση με την όραση που απαιτεί κατεύθυνση και απόσταση, ο ήχος μας περιβάλλει. Αν το μάτι προσεγγίζει τότε το αυτί υποδέχεται. Συχνά αγνοούμε τη δύναμη της ακουστικής εμπειρίας ενός χώρου, παρότι ο ήχος συχνά προσφέρει το χρονικό συνεχές στο οποίο εντυπώνονται οι εικόνες. Τα κτήρια δεν αντιδρούν στο βλέμμα μας, αλλά αντανακλούν τους ήχους που παράγουμε και τους επιστρέφουν πίσω. Είναι καθρέφτης για τα αυτιά μας.

Ο ήχος οργανώνει την εμπειρία του χώρου, καθορίζοντας την αίσθηση της κλίμακας, της απόστασης και του ρυθμού.⁵¹

«Όπως οι μητέρες των ανθρώπων, τα κτίρια είναι καλοί ακροατές. Ήχοι που διαρκούν, διακριτοί ή διάχυτοι, γαληνεύουν τις πύλες ανακτόρων που ανοίγουν πίσω από ένα κανάλι ή ένα πλακόστρωτο. Ένας ήχος με διάρκεια ολοκληρώνει την πέτρα με την ηχώ του» Άντριαν Στόουκς .

Εικόνα 50: Άγνωστη Πηγή

Ακοή: μια από τις πέντε αισθήσεις, μέσω της οποίας αντιλαμβανόμαστε με τα αυτιά ήχους.

⁵¹ Pallasmaa, J. (2005). Τα μάτια του δέρματος: Η αρχιτεκτονική και οι αισθήσεις, μφ Τουρνικιώτης Παναγιώτης, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2022 σελ. 80

Ήχος και Πόλη

Κάθε πόλη έχει τη δική της ηχώ, η οποία εξαρτάται από την τυπολογία και την κλίμακα των δρόμων, τα υλικά και τις επιφάνειες. Η ηχώ των βημάτων σ' έναν πλακόστρωτο δρόμο, η αντήχηση των φωνών στις στοές ή τα περάσματα, εντείνουν τη χωρική εμπειρία δίνοντας συγκινησιακό βάθος. Ο ήχος μετρά τον χώρο με τα αυτιά μας χαράζουμε τα όρια του

Ωστόσο, οι σύγχρονες πόλεις έχουν χάσει μεγάλο μέρος της ηχητικής τους ταυτότητας. Οι λεωφόροι, τα απορροφητικά υλικά, οι ηχομονωτικές προσόψεις, εξουδετερώνουν την αντήχηση. Τα αυτιά μας έχουν «τυφλωθεί», και η ηχητική αλληλεπίδραση με το χώρο φθίνει.⁵²

Ησυχία

Η σημαντικότερη ακουστική εμπειρία στην αρχιτεκτονική είναι η ησυχία. Δεν αναφερόμαστε στην απόλυτη απουσία ήχου, αλλά σε μια ευαίσθητη λεπτή σιωπή, που αναδύεται από τη ποιότητα του χώρου. Η αρχιτεκτονική «σωπαίνει», και σε αυτή τη σιωπή υπάρχει μνήμη.⁵³

Εικόνα 51: Προσωπικό αρχείο_Ρώμη

Εικόνα 52: Προσωπικό αρχείο_Λα Ιον

⁵² Pallasmaa, J. (2005). Τα μάτια του δέρματος: Η αρχιτεκτονική και οι αισθήσεις, μτφ Τουρνικιώτης Παναγιώτης, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2022 σελ. 81-82

⁵³ Pallasmaa, J. (2005). Τα μάτια του δέρματος: Η αρχιτεκτονική και οι αισθήσεις, μτφ Τουρνικιώτης Παναγιώτης, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2022 σελ. 82

Β.3. Αφή

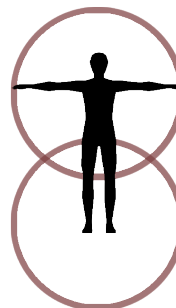
«Τα χέρια είναι ένας περίπλοκος οργανισμός, ένα δέλτα στο οποίο κυλάει η ζωή που έρχεται από τις πιο απομακρυσμένες πηγές και φουσκώνει σ' ένα μεγάλο ρεύμα δράσης. Τα χέρια έχουν ιστορίες. Έχουν μάλιστα τον δικό τους πολιτισμό και τη δική τους ομορφιά. Τους δίνουμε το δικαίωμα να έχουν τη δική τους ομορφιά. Τους δίνουμε το δικαίωμα να έχουν τη δική τους ανάπτυξη, τις δικές τους διαθέσεις και ασχολίες.» Ραϊνερ Μαρία Ρίλκε

Το δέρμα αντιλαμβάνεται την υφή, το βάθος, την πυκνότητα και τη θερμοκρασία της ύλης. Η απτική αίσθηση έχει την ικανότητα να μας συνδέσει με το χρόνο, τη παράδοση και την ύλη. Μέσω των χειριών και των υλικών μπορούμε να διακρίνουμε τις γενιές που ένα αντικείμενο έχει διανύσει, όπως ένα κόσμημα ή ένα ρούχο που περνά από γενιά σε γενιά. Αντίστοιχα στα κτίρια μέσω των φθορών και των υλικών να μαρτυρούν το πέρασμα του χρόνου. Το δέρμα μας μπορεί, επίσης, να ερμηνεύει με ακρίβεια τη θερμοκρασία του χώρου.⁵⁴

Εικόνα 53: Άγνωστη Πηγή

Αφή: μια από τις πέντε αισθήσεις, μέσω της οποίας αντιλαμβανόμαστε κάτι αγγίζοντας το.

Εικόνα 54: Προσωπικό αρχέλο, Ζώνες απτικού πεδίου

⁵⁴ Paillassaa, J. (2005). Τα μάτια του δέρματος: Η αρχιτεκτονική και οι αισθήσεις, μτφ Τουρνικιώτης Παναγιώτης, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2022 σελ. 89-90

B.4. Όσφρηση

Χρειάζονται μόνο οκτώ μόρια μιας ουσίας για να ενεργοποιηθούν ένα ερέθισμα της οσμής σε μια νευρική απόληξη, και μπορούμε να ανιχνεύσουμε περισσότερα από 10.000 διαφορετικές οσμές. Η μυρωδιά αποτελεί την πιο επίπονη μνήμη σ' ένα χώρο. Κάθε μορφή κατοίκησης, μια πόλη, ένας δρόμος ή ένας χώρος έχει τη δική του χαρακτηριστική οσμή. Μια συγκεκριμένη μυρωδιά που μπορεί να μας εισάγει ασυναίσθητα σ' ένα χώρο όπου η οπτική μνήμη έχει ξεχάσει. Η μύτη έχει την ικανότητα να αφυπνίζει μια ξεχασμένη εικόνα και να μας οδηγεί σε μια ζωντανή ονειροπόληση: η οσμή κάνει τα μάτια να θυμηθούν.

Κάθε πόλη έχει το δικό της φάσμα μυρωδιών και γεύσεων, που το περπάτημα ανάμεσα τους μπορεί να αποτελέσει απόλαυση είτε δυσφορία. Φαγητά, λουλούδια, αλλά και δυσάρεστες μυρωδιές όπως τα ούρα, τα σκουπίδια ή καυσαέριο, συνθέτουν τις διαδρομές μιας αστικής διαδρομής, με όλα τα συναισθήματα που προκαλούν. Τα εγκαταλειμμένα σπίτια έχουν πάντα την ίδια οσμή κενού, μήπως η οσμή αυτή διεγείρεται από το κενό που βλέπει το μάτι;⁵⁵

Εικόνα 55: Άγνωστη Πηγή

Όσφρηση: μια από τις πέντε αισθήσεις, μέσω της οποίας αντιλαμβανόμαστε τις οσμές.

⁵⁵ Pallasmaa, J. (2005). Τα μάτια του δέρματος: Η αρχιτεκτονική και οι αισθήσεις, μτφ Τουρνικιώτης Παναγιώτης, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2022 σελ. 86-87

Β.5. Γεύση

“Υιοθετώντας τις λέξεις μαλακό και σκληρό ως γενικούς όρους αρχιτεκτονικής διχοτομίας είμαι σε θέση να διατηρήσω καλύτερα και την απτική και την οπτική έννοια. Υπάρχει μια πείνα στα μάτια, και αναμφίβολα την οπτική αίσθηση, όπως και την αίσθηση της αφής, τη διήθησε η άλλοτε κυρίαρχη στοματική παρόρμηση.” γράφει ο Αντριαν Στόουκς στα γραπτά του.

Η γευστική εμπειρία συνδέεται στενά με την αφή, ενώ η όραση μπορεί να μεταφερθεί στη γεύση. Ορισμένα χρώματα και λεπτομέρειες προκαλούν στοματικά αισθήματα, καθώς μια πέτρινη επιφάνεια μπορεί υποσυνείδητα να « γεύεται» με τη γλώσσα. Μια πέτρινη επιφάνεια μπορούμε να την αισθανθούμε υποσυνείδητα με τη γλώσσα μας. Η αισθητηριακή μας εμπειρία του κόσμου ξεκινά από το εσωτερικό του στόματος μας εκεί βρίσκεται η πιο αρχαϊκή απαρχή του αρχιτεκτονικού. ⁵⁷

Στην αρχιτεκτονική του Κάρλο Σκάρπα με τα αισθαντικά υλικά και τις περίτεχνες κατασκευαστικές λεπτομέρειες, αλλά στα χρώματα στις κατοικίες του Λουίς Μπαραγκάν ανακλώνται αυτές οι στοματικές εμπειρίες. ⁵⁸

Εικόνα 56: Άγνωστη Πηγή

Γεύση : μια από τις πέντε αισθήσεις, μέσω της οποίας αντιλαμβανόμαστε τις γεύσεις.

⁵⁷ Pallasmaa, J. (2005). Τα μάτια του δέρματος: Η αρχιτεκτονική και οι αισθήσεις, μτφ Τουρνικιώτης Παναγιώτης, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2022 σελ. 93

⁵⁸ Pallasmaa, J. (2005). Τα μάτια του δέρματος: Η αρχιτεκτονική και οι αισθήσεις, μτφ Τουρνικιώτης Παναγιώτης, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2022 σελ. 94

*Αν δεν είσαι από πριν έτοιμος ή πρόθυμος να συγκινηθείς,
κανένας τόπος δε πρόκειται να σου τραβήξει τη προσοχή.
Παρουσίαση διάλεξης αρχιτέκτονα Παναγιώτη Τουρνικιώτη στο Κέντρο
Αρχιτεκτονικής Μεσογείου*

Ως συνέχεια του θεωρητικού μέρους που αφορούσε την ανάλυση του βιωμένου χώρου και ειδικότερα του δρόμου, η μελέτη μετατοπίζεται πλέον στη προσπάθεια προσωπικής καταγραφής μιας συγκεκριμένης διαδρομής.

Η μεθοδολογία της καταγραφής ακολούθησε τη δομή της θεωρητικής ανάλυσης που προηγήθηκε. Αρχικά καταγράφηκαν τα ερεθισμάτα που συνάντησα στο εύρος της διαδρομής, στη συνέχεια δημιουργήθηκαν χάρτες αισθήσεων- ένας για κάθε αίσθηση ξεχωριστά-, και τέλος αποτυπώθηκαν οι χάρτες συναισθημάτων που αναδύθηκαν από την εμπειρία του χώρου. Επιπλέον δημιουργήθηκε ένα οπτικοακουστικό υλικό στο οποίο αναπαρίστανται ένα μέρος των ερεθισμάτων και στοιχείων στη συγκεκριμένη διαδρομή που έχει ως στόχο τη καλύτερη κατανόηση της ποιότητας της διαδρομής.

Η καταγραφή των αισθητηριακών χαρτών βασίστηκε όχι μόνο στην όραση, προσπαθώντας κάθε φορά να απομονωθεί η εκάστοτε αίσθηση ώστε να επιτευχθεί η σωστή καταγραφή της.

Οι χάρτες συναισθημάτων που αποτελούν και τη τελική φάση της καταγραφής, σημειώνουν τα ψυχικά αποτυπώματα που δημιουργεί ο χώρος στο υποκείμενο. Η καταγραφή αυτών έγινε μέσω ψυχογεωγραφικών χαρτών.

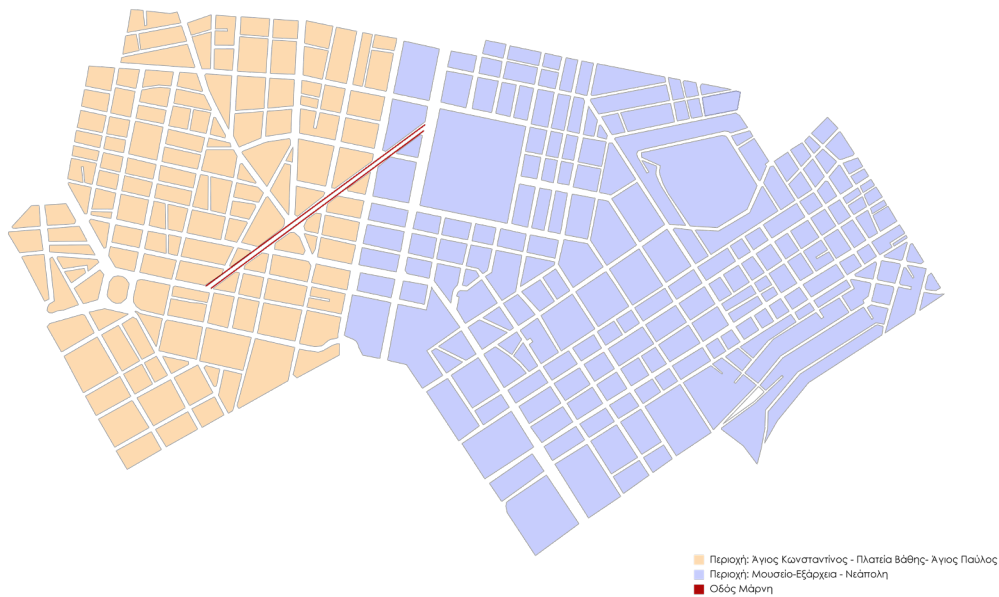
Η όλη διαδικασία της καταγραφής αντανακλά το σκοπό της παρούσας ερευνητικής εργασίας να συνθέσει ένα πλέγμα βιωματος-αισθήσεων-συναισθημάτων. Κύριος στόχος ήταν να δημιουργηθεί μια κοινή γλώσσα αποκρυπτογράφησης του δρόμου και των πτυχών του.

Το παρόν εγχείρημα συνέβη στην Οδό Μάρνη, κεντρικός δρόμος που ενώνει τη πλ. Μεταξουργείου με το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο στην οδό 13ης Σεπτεμβρίου.

ΜΕΡΟΣ Β'. Η περίπτωση της Οδού Μάρνης

Β.1. Η οδός Μάρνης

Η οδός Μάρνη βρίσκεται στο κέντρο της Αθήνα, ανατολικά της πλ. Μεταξουργείου. Ο δρόμος καταλήγει στην οδό Πατησίων, ενώ διασταυρώνεται με της σημαντικούς δρόμους της της Αριστοτέλους, Λιοσίων και Αχαρνών . Ο δρόμος ανήκει σε δύο συνοικίες της Αθήνας. Το πρώτο μέρος του κατατάσσεται στη συνοικία «Άγιος Κωνσταντίνος – Πλατεία Βάθη- Άγιος Παύλος», ενώ το δεύτερο στη συνοικία «Μουσείο-Εξάρχεια – Νεάπολη». Στη μέση της διαδρομής υπάρχει η πλατεία Βάθη, η οποία έχει καθοριστικό ρόλο στην ανάγνωση του δρόμου.

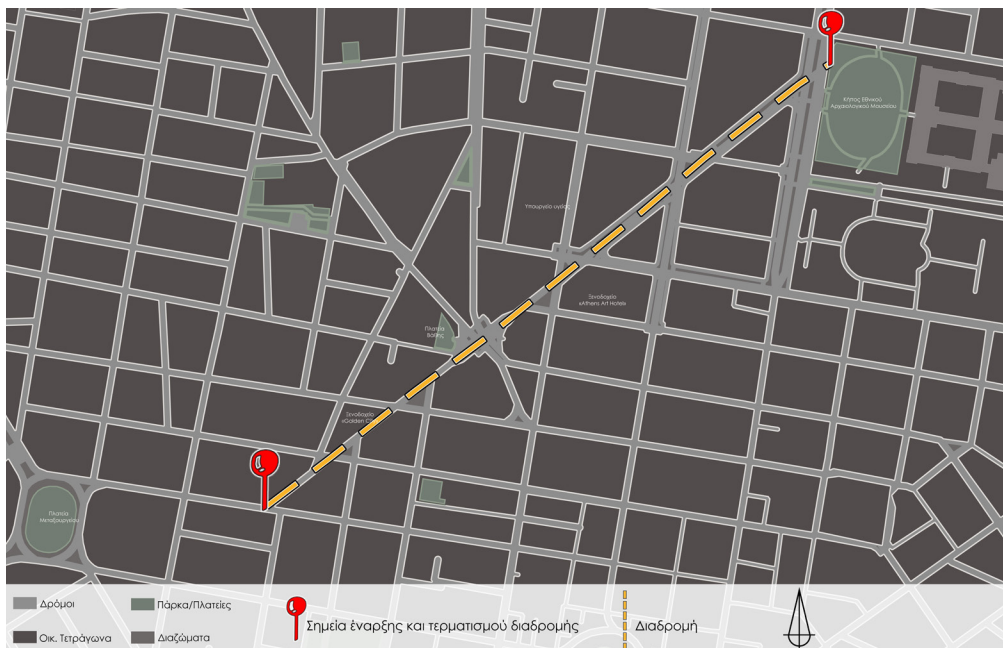

B.1.1. Η διαδρομή

Η διαδρομή ουσιαστικά που μελετήθηκε ήταν από την αφετηρία μέχρι το τέλος της οδού Μάρνης. Κατά μήκος της πορείας, παρατηρήθηκαν έντονες διακυμάνσεις, στη δραστηριότητα των ανθρώπων, της ποιότητας των πεζοδρόμων, στο χαρακτήρα των κτηρίων και στη συχνότητα των αυτοκινήτων.

Η Μάρνη είναι η είσοδος και η έξοδος της πόλης της την εθνική οδό, γι' αυτό και έχει πάντα κίνηση.

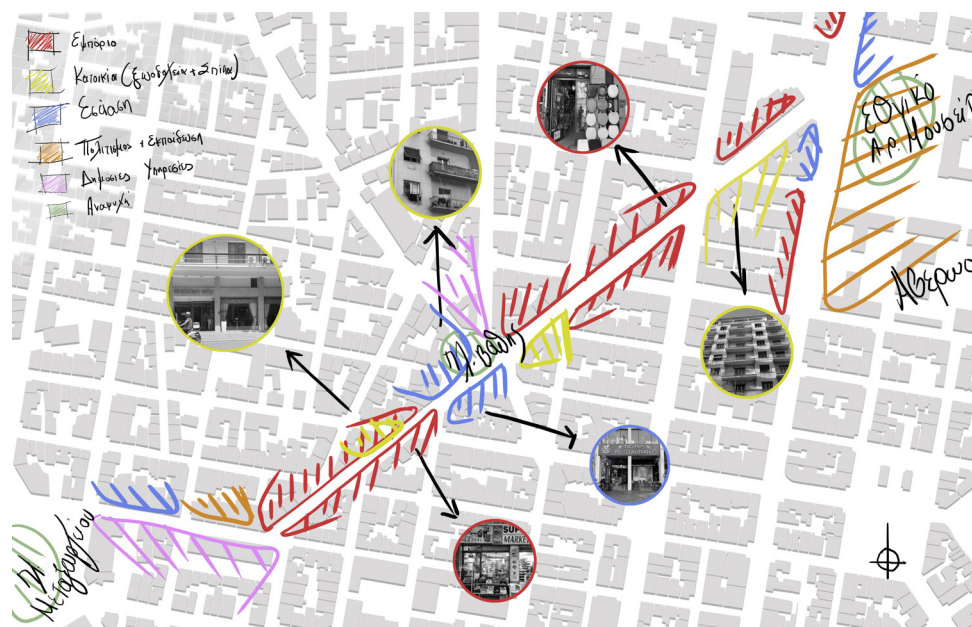
Για περαιτέρω διερεύνηση καταρτίστηκε ένας χάρτης χρήσεων που αφορά κυρίως το επίπεδο του ισόγειου. Μέσω αυτού καθίσταται ευκολότερη η κατανόηση το χαρακτήρα του δρόμου, των λειτουργιών που φιλοξενούνται στα κτήρια και των κοινωνικών ομάδων που τον επισκέπτονται.

Εικόνα 58: Χάρτης σκέψης διαδρομής

Για περαιτέρω διερεύνηση καταρτίσθηκε ένας χάρτης χρήσεων που αφορά κυρίως το επίπεδο του ισόγειου. Μέσω αυτού καθίσταται ευκολότερη η κατανόηση το χαρακτήρα του δρόμου, των λειτουργιών που φιλοξενούνται στα κτήρια και των κοινωνικών ομάδων που τον επισκέπτονται.

Η οδός Μάρνη αποτελείται από πολυκατοικίες κυρίως της δεκαετίας του 50' από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη περιοχή οδηγήμαστε στο συμπέρασμα, πως ο δρόμος διατηρεί έναν αρκετά εμπορικό χαρακτήρα. Φιλοξενεί δημόσιες υπηρεσίες, εστιατόρια, καταστήματα με γρήγορο φαγητό και κτίρια πολιτισμού. Οι ζώνες εμπορίου αφορούν κυρίως τοπικά, μικρά καταστήματα εμπορευμάτων καθημερινής χρήσης και λιανικής πώλησης όπως ψιλικατζιδικά, μανάβικα, εργαλεία κλπ, στο επίπεδο του ισόγειου ενώ στους ορόφους συναντάμε κυρίως κατοικίες και γραφεία.

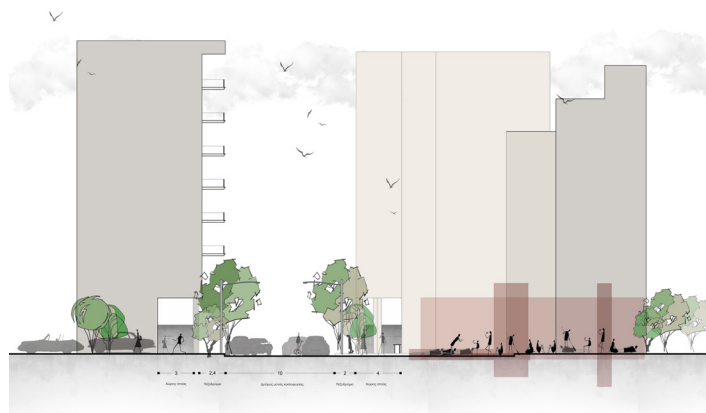

Εικόνα 59: Προσωπικός Χάρτης Χρήσεων

Η οδός Μάρνης αποτελεί μια από τις πιο μεταβαλλόμενες οδούς της Αθήνας. Ο κοινωνικός και πολιτικός της χαρακτήρας μεταβάλλεται κατά μήκος της, όπως διαπιστώνουμε τόσο από τις επιτόπιες παρατηρήσεις και φωτογραφικές καταγραφές όσο και από τις αφηγήσεις των κατοίκων και περαστικών, που θα δούμε παρακάτω.

Τα κυριότερα σημεία έντονης μετάβασης εντοπίζονται στην αρχή της οδού (εικ.60), στη πλατεία Βάθη(εικ.61) και στο τμήμα πλησίον του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου (εικ.62). Στις παρακάτω τομές αποτυπώνονται οι τρεις κυριότεροι σταθμοί μετάβασης της διαδρομής, όπως προέκυψαν από την ανάλυση της διαδρομής.

Στη πρώτη τομή (εικ.60) που απεικονίζεται η αφετηρία παρατηρείται διττός χαρακτήρας του δρόμου. Στην αριστερή πλευρά, η κυκλοφορία των οχημάτων είναι ιδιαίτερα έντονη σε ένα φαρδύ οδικό άξονα, με στοές που φιλοξενούν κυρίως χώρους εστίασης. Τα κτήρια είναι πολυώροφα, ενώ τα πεζοδρόμια στενά, με τα δέντρα να περιορίζονται σε μικρές διαδρομές πρασίνου γεγονός που δυσχεραίνει τη διέλευση των πεζών και εντείνει τη δυσκολία τοποθέτησης παραπάνω δέντρων ώστε να γίνει πιο ευχάριστη η διαδρομή. Στη δεξιά πλευρά, η εικόνα διαφοροποιείται έντονα. Συναντάται μια ευάλωτη κοινωνική ομάδα, αποτελούμενη από άτομα εξαρτημένα από ουσίες ή άστεγους. Η περιοχή αυτή χαρακτηρίζεται ως μια από τις πιο επισφαλείς ζώνες της οδού, όπου η κίνηση, τόσο πεζή όσο και οδική, δυσχεραίνει, ιδίως κατά τις βραδινές ώρες.

Εικόνα 60: Προσωπική επίμελεση_Τομή αρχή διαδρομής

Η δεύτερη τομή (εικ.61) αφορά την όψη της πλατείας Βάθη και το σημείο συνάντησης τεσσάρων μεγάλων οδικών αξόνων: Αχαρνών - Καποδιστρίου και Λιοσίων - Καματερού. Λόγω της διασταύρωσης συνεπάγεται αυξημένη κυκλοφοριακό φόρτο. Οι όψεις των κτηρίων γύρω από τη πλατεία παρουσιάζουν ποικιλία μορφών, χρωμάτων και υφών: τυπικές ελληνικές πολυκατοικίες της δεκαετίας του 50, οι οποίες συνυπάρχουν με νεοκλασικά κτίρια, ενώ στο ισόγειο στεγάζονται καταστήματα εστίασης διαφορετικών ειδών και πολιτιστικών αναφορών. Αυτό το σημείο συνάντησης θα μπορούσε να θεωρηθεί σημείο τομής αρχιτεκτονικών,

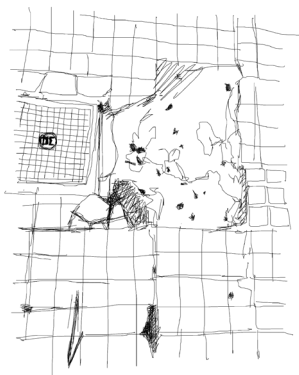
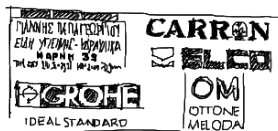
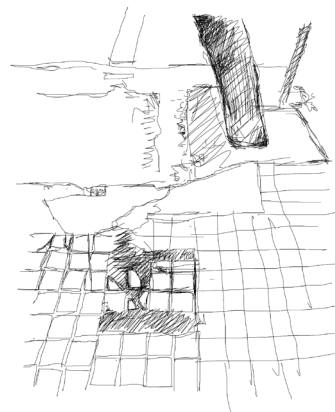
Εικόνα 61: Προσωπική επιμέλεια_Τομή Πλ. Βάθης

Στη τρίτη τομή (εικ.62), το τέλος της διαδρομής, το περιβάλλον ηρεμεί. Η ηχορύπανση από τα οχήματα μειώνεται αισθητά χωρίς να εξαφανίζεται, ενώ τα πεζοδρόμια και οι στοές γίνονται πιο ευρύχωροι χώροι. Ιδιαίτερη σημασία έχει η οπτική φυγή προς το κήπου του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, με την έντονη παρουσία πρασίνου να δημιουργεί την επιθυμία προσέγγισης και παραμονής στον χώρο.

Εικόνα 62: Προσωπική επιμέλεια_Τομή τέλος διαδρομής

B.2. Στοιχεία στο δρόμο

Β.3. Άνθρωποι

Όπως αναλύσαμε και στο θεωρητικό μέρος της παρούσας ερευνητικής εργασίας οι άνθρωποι που βρίσκονται παρόντες μια δεδομένη χρονική στιγμή επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό τη ψυχολογική κατάσταση του περιπατητή. Οι χρήστες του δρόμου χωρίζονται σε μόνιμους (κάτοικους, εργαζόμενους) και περαστικούς (επισκέπτες, προσωρινοί εργαζόμενοι). Στο πλαίσιο της προσωπικής καταγραφής επιχείρησα να επικοινωνήσω με ανθρώπους και από τις δύο κατηγορίες, καταγράφοντας τις δικές τους εμπειρίες και βιώματα σχετικά με το δρόμο της οδού Μάρνης.

Κατά τη διάρκεια αυτής της επικοινωνίας εστίασα σε ερωτήματα όπως Στην επικοινωνία αυτή εστίασα σε ερωτήματα όπως:

- Ποια είναι η στάση τους απέναντι στο δρόμο
- Έχει αλλάξει ο δρόμος με τα χρόνια;
- Πως αισθάνονται όταν διέρχονται από αυτόν κατά τη διάρκεια της ημέρας.

Κ. Παναγιώτης, γραφείο στην οδό Μάρνης, ετών 79

«Εγώ δουλεύω εδώ από το 70', έζησα και το πολυτεχνείο. Δεν έχει καμία σχέση η γειτονιά εκείνη με αυτή. Εδώ, στο μουσείο, ήταν οι καλοστεκούμενοι. Όλοι οι παράνομοι έρχονται εδώ, ξαπλώνουν κάτω. Ο δρόμος τότε ήταν για ανθρώπους τώρα για γουρούνια.»

Κ. Τάκης, ιδιοκτήτης μικροεπιχείρησης, ετών 55

« Είμαι εδώ πολλά χρόνια, αυτό που λέμε όλοι είναι ότι είμαστε σε μια καλή περιοχή (εξαιτίας και του μουσείου). Δεν έχουμε προβλήματα εδώ. Έχουμε παρατηρήσει ότι όσοι μένουν εδώ, είναι καλές οικογένειες. Έλληνες κυρίως.

Έχουμε πολλές δημόσιες υπηρεσίες, γραφεία. Να σας πω την αλήθεια εγώ πιστεύω ότι το βράδυ είναι πιο δύσκολα σε στενά- γειτονίες. Εδώ και το βράδυ μέχρι αργά έχει πολύ κόσμο. Το χειρότερο είναι η φασαρία από τα αυτοκίνητα. Ωστόσο δημιουργούν μια ασφάλεια, δε νιώθεις ποτέ μόνος σου.»

Αγγελική, φοιτήτρια αρχιτεκτονικής ΕΜΠ, ετών 25

«Μένω μόνιμα εδώ 5 χρόνια. Το βράδυ κυκλοφορούμε αρκετά. Νιώθω ότι σε αυτό το κομμάτι του δρόμου πριν την Αβέρωφ είναι αρκετά εντάξει. Παίζει ρόλο και η Πατησίων. Κάτω από εκεί είναι χάος. Εγώ δε κυκλοφορώ καθόλου. Που είναι δύο λεπτά παρακάτω έτσι. Το βράδυ ειδικά δε πας. Δε θα σου κάνουν κάτι αλλά και μόνο που έχει τόσους άστεγους και ναρκομανείς. Μετακινούμαι με πόδια. Οι στάσεις μετρό, λεωφορείου είναι αρκετά κοντά. Το βράδυ θα γυρίσω από το κεντρικό. Έχει ποικιλία ανθρώπων. Έχει πιο πολλά γραφεία όποτε τα περισσότερα διαμερίσματα είναι άδεια. Από την Αχαρνών και κάτω έχει αρκετά μαγαζάκια μεταναστών. Το σημείο είναι κόμβος. Το συνηθίζεις.»

Αλλι Μαλί, ιδιοκτήτης μίνι μάρκετ, ετών 39

«Εγώ μένω από πάνω. Η οικογένειά μου Μπαγκλαντς. Το μαγαζί το έχω 14 χρόνια. 24ωρο εγώ και ο αδερφός μου. Στην αρχή είχε πολλή δουλειά, φέτος τίποτα. Μόνο τουριστ, ένα νερό και τίποτα. Η αστυνομία έχει διώξει το κόσμο. Τους φίλους μας. Είμαστε φίλοι όλα μαγαζιά εδώ.»

Αλέξανδρος και άλλοι, εργάτες σε οικοδομή, ετών 40-50

«Εμείς δε μένουμε εδώ. Μόνο δουλεύουμε. Χάλια είναι. Όπως τα βλέπεις. Δύο πράγματα βλέπεις εδώ. Τουρίστες και πρεζόνια. Μας έχουν κλέψει και υλικά από την οικοδομή. Έχουμε βρει και ανθρώπους να κοιμούνται μέσα στο κάδο. Προσέχουμε τη πετάμε στα σκουπίδια γιατί θα τα πάρουν. Να πηγαίνετε κεντρικά.»

B.4. Χρόνος

Για τη χρονική ανάλυση έγινε ηχητική καταγραφή του πέρασ της διαδρομής μέσω τηλεφώνου.

B.4.1. Πρωί:

Διαδρομή: Οδός Μάρνης

Ημερομηνία: 30/12/2024

Ώρα ηχητικής καταγραφής: 12.10 μμ

Χρονική διάρκεια ηχητικής καταγραφής: 9,10 λεπτά

B.4.2. Απόγευμα:

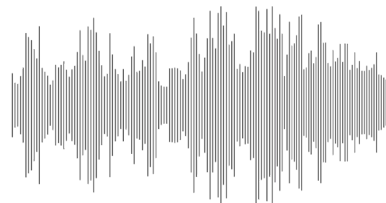
Διαδρομή: Οδός Μάρνης

Ημερομηνία: 30/12/2024

Ώρα ηχητικής καταγραφής: 20.15 μμ

Χρονική διάρκεια ηχητικής καταγραφής: 10,08 λεπτά

Από τα παραπάνω ηχητικά ντοκουμέντα παρατηρούμε έντονη διαφορά στα ντεσιμπέλ του ήχου. Τις πρωινές ώρες παρατηρήθηκε εντονότερα η παρουσία οχημάτων και πεζών, όπου δημιουργούν ηχορύπανση. Ωστόσο λόγω της τοποθεσίας του δρόμου τις βραδινές ώρες δεν ελλατώνεται στο μέγιστο ο ήχος, ποτέ.

Εικόνα 65: Προσωπική επιμέλεια_ Ηχογράφηση

Β.5. Χάρτες Αισθήσεων

Ψυχογεωγραφικοί Χάρτες

Η ψυχογεωγραφική χαρτογράφηση επιστρατεύει αισθητική και συναισθημα για να επικοινωνήσει άμεσα το περιεχόμενο μήνυμα. Βασίζεται στην ψυχογεωγραφία και αποτελεί προσωπική, ελεύθερη διαδικασία αποτύπωσης στοιχείων του χώρου. Που επιδιώκει να καταγράψει το υποσυνείδητο. Η χρήση της ψυχογεωγραφίας ως τεχνική πολεοδομικής χαρτογράφησης είναι σημαντική, καθώς μέσω της αποτυπώνονται οι κρυφές και άδηλες πτυχές του χώρου κι οι συναισθηματικές συνιστώσες.⁵⁹

Η σύγχρονη ψυχογεωγραφική έρευνα δεν εγκαταλείπει το έδαφος της φαινομενολογίας ως της την “περιγραφική” της προσέγγιση, παραβλέπει της την εκκινητική φύση της φαινομενολογίας (το καθήκον να υποδεικνύει μονοπάτια περαιτέρω έρευνας), διατρέχοντας έτσι τον κίνδυνο να καταλήξει σ' ένα πολιτικά παροπλισμένο αισθητισμό. Από την άλλη πλευρά, ενώ παραλαμβάνει από την φαινομενολογία την ποιοτική συναισθηματική και αισθητηριακή προσέγγιση της σχέσης των ανθρώπων με το περιβάλλον, συχνά εμμένει στο μετρήσιμο.

Το μυστικό όπλο της ψυχογεωγραφίας είναι η εικονοποιία, η διαρκής επερώτηση των μέσων αναπαράστασης της πολύπλοκης σχέσης του ανθρώπου με τον χώρο και της αναπαράστασης του ίδιου του χώρου ως πεδίο σχέσεων, η οποία διευρύνει διαρκώς το πεδίο πειραματισμού της της τη πλευρά των εικαστικών τεχνών.

⁵⁹ Ευφροσύνη Τσακίρη , Σωκράτης Γιαννούδης, 2019, Χανιά. Ψυχογεωγραφικός Χαρτογραφικός Οδηγός της Παλιάς Πόλης, ΤΕΧΝΟΓΡΑΜΜΑmed, Αγία Παρασκευή, σελ.133

Διαδρομή: Οδός Μάρνης

Ημερομηνία: 20/12/2024

Ώρα ακουστικής καταγραφής: 13.10

Ώρα οπτικής καταγραφής: 13.40

Ώρα οσφρητικής καταγραφής: 14.15

Ερεθίσματα

- Ακουστικά
- Απτικά
- Οσφρητικά

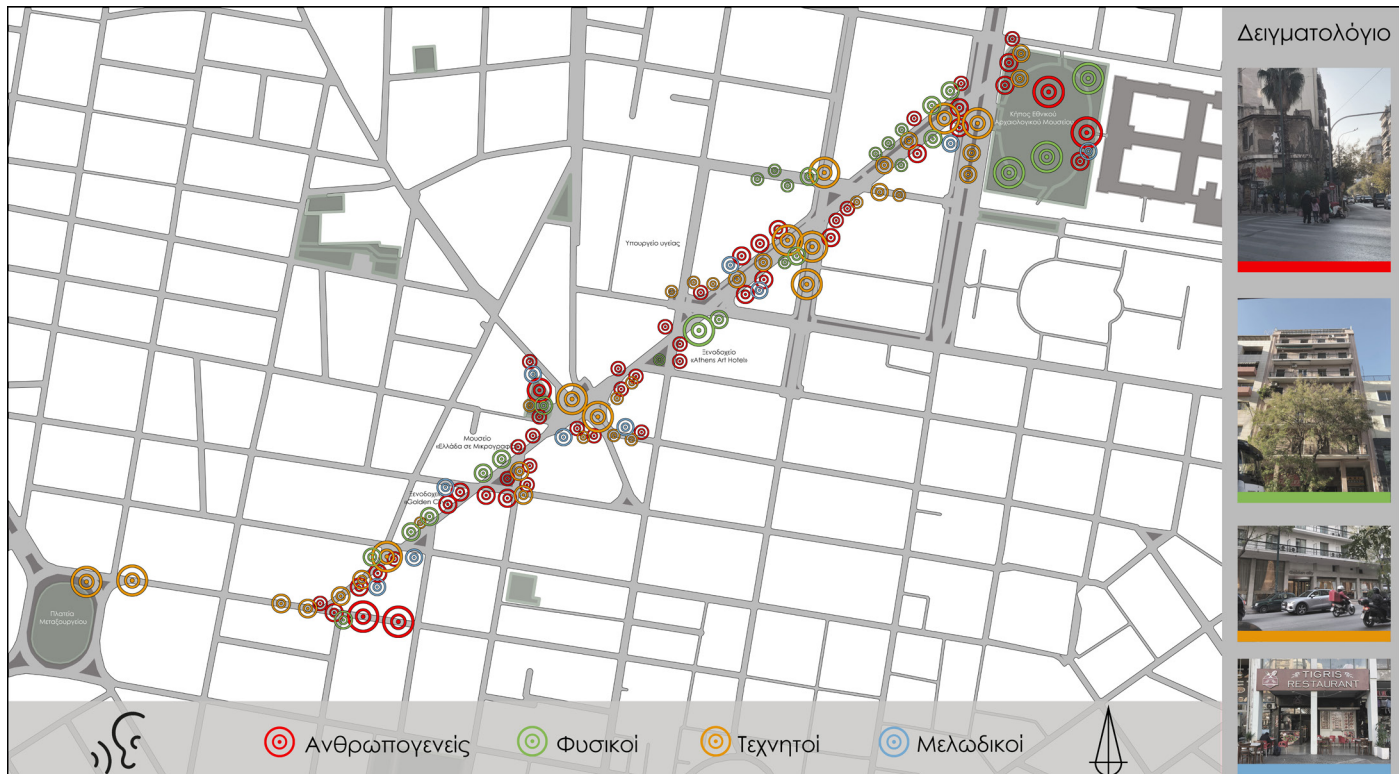
Τι δείχνει ο Χάρτης 1:

Ο πρώτος χάρτης είναι καταγραφικός και αφορά της πρώτες παρατηρήσεις των ακουστικών, απτικών και οσφρητικών ερεθισμάτων. Κατηγοριοποιούνται με βάση τα χρώματων. Το μπλε αφορά τα ακουστικά ερεθίσματα, το κόκκινο των οσφρητικών και το πορτοκαλί τα απτικά ερεθίσματα. Να σημειωθεί ότι υπήρχαν πολλά ακόμη ερεθίσματα που δε καταγράφονται στο πρώτο χάρτη, καθώς επιλέχθηκαν εκείνα που παρατηρήθηκαν πρώτα.

Συμπεράσματα:

Η καταγραφή έγινε σε ώρα αιχμής γι' αυτό και τα περισσότερα ερεθίσματα είναι ακουστικά, αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι τα υπόλοιπα ερεθίσματα ήταν αμελητέα.

Εξαιτίας του πρώτου χάρτη προκύπτουν οι επόμενοι, που αφορούν τα ακουστικά, απτικά και οσφρητικά ερεθίσματα ξεχωριστά. Αφορούν τη προέλευση της (ανθρωπογενή, φυσικά, τεχνητά κτλπ.) και σύμφωνα με την ένταση που εξέλαβε ο παρατηρητής.

Εικόνα 67: Προσωπική επιμέλεια_Χάρτης ακουστικών ερεθισμάτων

Διαδρομή: Οδός Μάρνης

Ημερομηνία: 20/12/2024

Ακουστικά ερεθίσματα:

• Ανθρωπογενείς

Βήματα, φτέρνισμα, ομιλίες, ξένες γλώσσες, κλάμα μωρού, τσακωμοί

• Φυσικοί

Θρόσιμα φύλλων, πεσμένα φύλλα, γάβγισμα σκύλου, νιαούρισμα γάτας

• Τεχνητοί

• Μέσα μεταφοράς, κόρνες, εξατμίσεις, διερχόμενο μηχανάκι, λεωφορείο, αυτοκίνητο, ασθενοφόρο, περιπολικό, σκουπιδιάριο, πιάτα, μηχανή του καφέ, κινητό που χτυπά, βαλίτσες, καρότσια

• Μελωδικοί

Μουσική από μαγαζιά

Τι δείχνει ο Χάρτης 2:

Ο χάρτης 2 της δείχνει συγκεκριμένη τη κατηγοριοποίηση των ακουστικών ερεθισμάτων που λαμβάνει ο περιπατητής. Αυτά χωρίζονται σε 4 κατηγορίες ανάλογα με το χρώμα. Ήχοι που προέρχονται από της ανθρώπους, φυσικοί ήχοι που αφορούν το περιβάλλον, τεχνητοί ήχοι και τέλος μελωδικοί. Οι δακτύλιοι αφορούν την ένταση του ήχου από όπου προέρχεται.

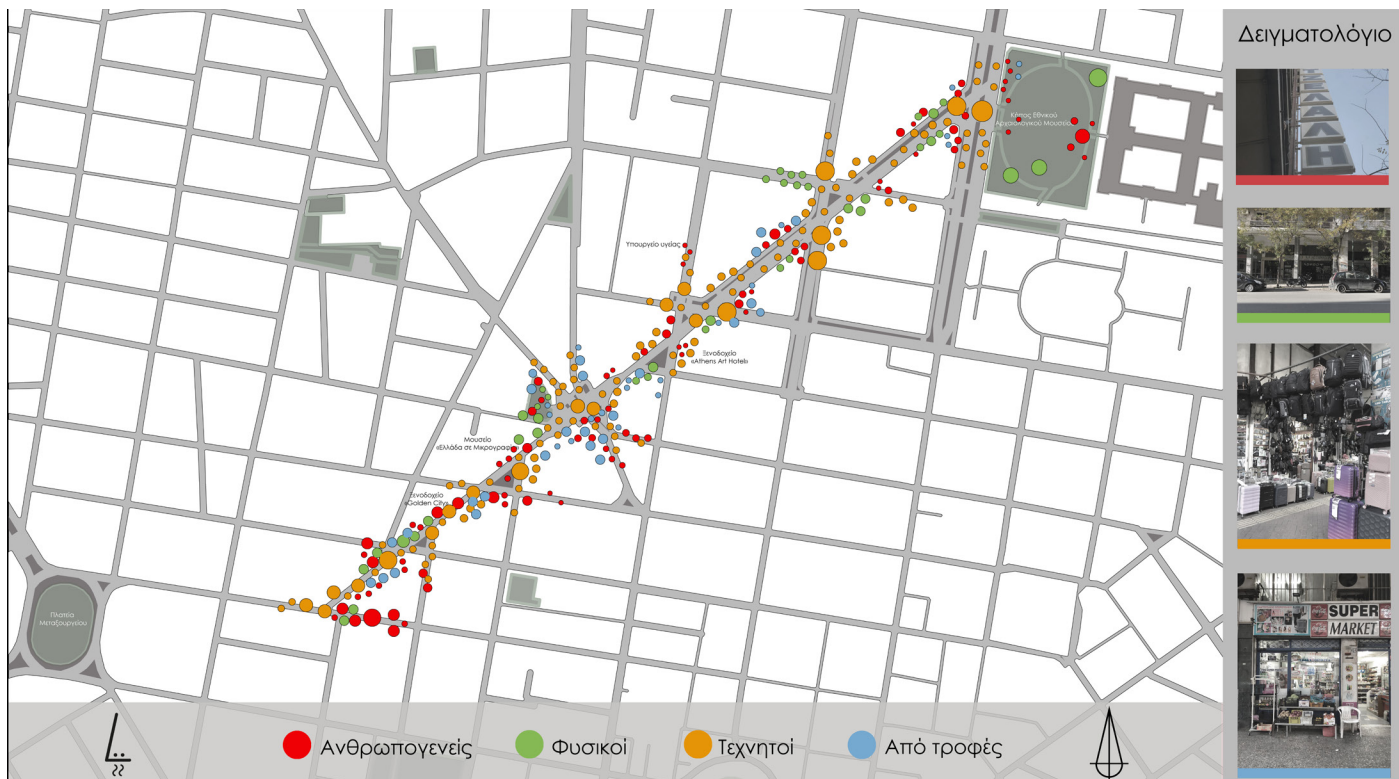
Δεξιά του χάρτη υπάρχει το «δειγματολόγιο», στο οποίο διακρίνονται κάποια παραδείγματα ακουστικών ερεθισμάτων κατηγοριοποιημένα σύμφωνα με τη χρωματική ομάδα που ανήκουν.

Συμπεράσματα:

Παρατηρώντας το προηγούμενο χάρτη, διακρίνουμε πως οι ήχοι κατά μήκος της οδού προέρχονται κυρίως από οχήματα (λεωφορεία, αυτοκίνητα, μηχανάκια). Στην αρχή της οδού είναι πολύ έντονοι οι ήχοι που προέρχονται από της ανθρώπους που βρίσκονται στο πεζοδρόμιο. Διασχίζοντας την οδό και μέχρι τη πλ. Βάθη οι ήχοι περιπλέκονται πιο πολύ.

Η πιο έντονη δραστηριότητα σημειώθηκε στη πλατεία Βάθη. Λόγω των φαναριών όταν η κίνηση σταματάει η ήχοι από της καφετέριες και της χώρους εστίασης αυξάνονται σε κάθε γωνία του κόμβου εκείνου.

Έπειτα από τη πλ. Βάθη παρατηρούμε πως οι φυσικοί ήχοι, από δέντρα αυξάνονται, ενώ οι ανθρωπογενείς μειώνονται μέχρι το Αρχαιολογικό Μουσείο. Στο σημείο αυτό να τονιστεί πως ο χάρτης της προέρχεται από ήχους που κατέγραψε ο παρατηρητής της της άκουσε και όχι μέσα από ειδική συσκευή.

Εικόνα 68: Προσωπική επιμέλεια_ Χάρτης οσφρητικών ερεθισμάτων

Διαδρομή: Οδός Μάρνης

Ημερομηνία: 20/12/2024

Οσφρητικά ερεθίσματα:

• Ανθρωπογενείς

Καπνός από τσιγάρο, σκουπίδια, ιδρώτας, σαμπουάν, κολόνια, ούρα

• Φυσικοί

Χώμα, πράσινο, λουλούδια, ακαθαρσίες ζώων

• Τεχνητοί

Καυσαέριο, σκουπιδιάρικο, οσμές από φαρμακείο, κομμωτήριο και ξενοδοχείο, αποχέτευση, βαλίτσες-τσάντες, έργα, εργαλεία, ναργιλέ, σουπερ-μάρκετ

• Τροφές

Καφές, φαλάφελ, φούρνος, μεζέδες, ποτό

Τι δείχνει ο Χάρτης 3:

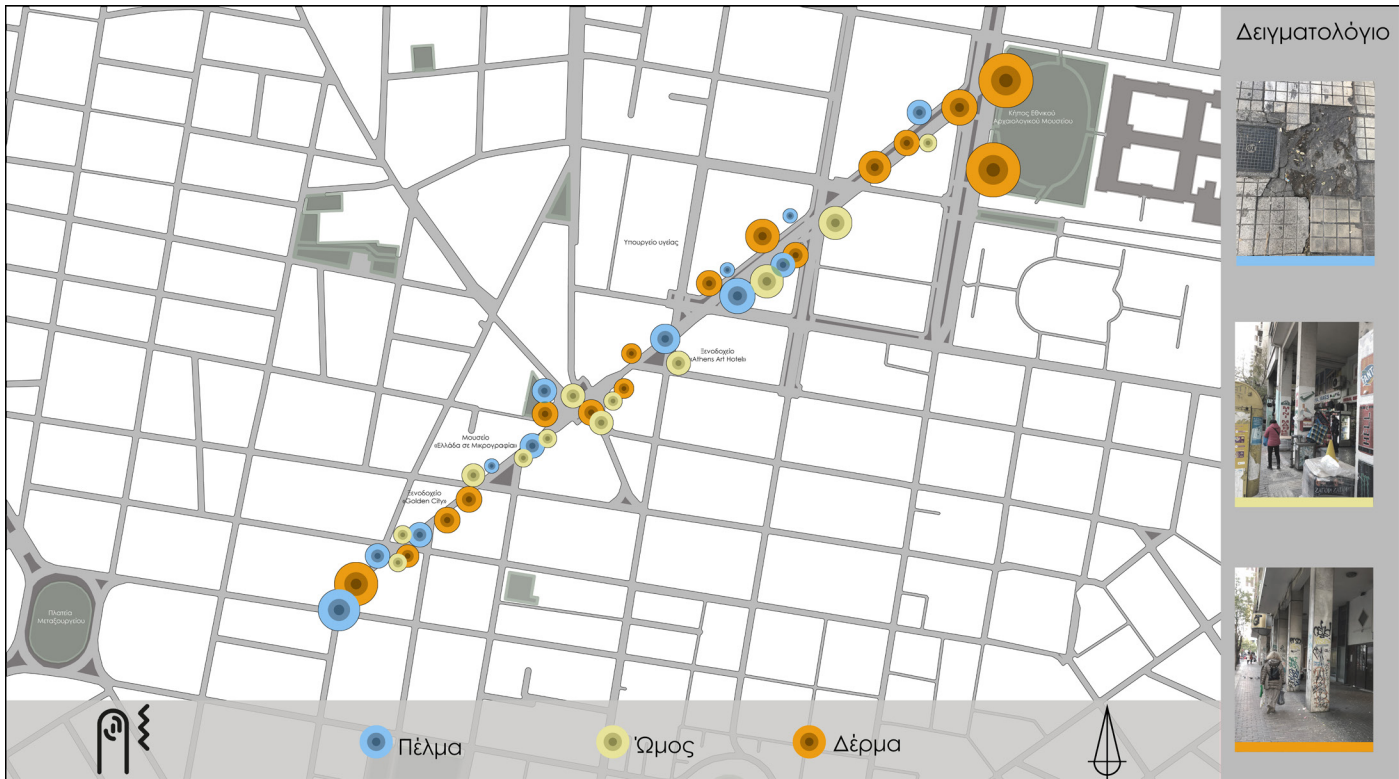
Ο χάρτης 3 της δείχνει συγκεκριμένη τη κατηγοριοποίηση των οσφρητικών ερεθισμάτων που λαμβάνει ο περιπατητής με βάση τη προέλευση της. Αυτές χωρίζονται σε 4 κατηγορίες σύμφωνα με το χρώμα. Οσμές που προέρχονται από της ανθρώπους, φυσικές οσμές που αφορούν το περιβάλλον, τεχνητές και τέλος οσμές από τροφές. Το μέγεθος της κουκίδας αφορά το κλίμακα έντασης των οσμών της της αντιλήφθηκε ο παρατηρητής. Δεξιά του χάρτη υπάρχει το «δειγματολόγιο», στο οποίο διακρίνονται κάποια παραδείγματα οσφρητικών ερεθισμάτων κατηγοριοποιημένα σύμφωνα με τη χρωματική ομάδα που ανήκουν.

Συμπεράσματα:

Παρατηρώντας το προηγούμενο χάρτη βλέπουμε πως οι οσμές (σε ώρα αιχμής) προέρχονται κυρίως από τα οχήματα και εκείνες είναι κυρίως το καυσαέριο. Στην αρχή της οδού οι οσμές από της ανθρώπους είναι εκείνες που υπερισχύουν. Στο κόσμο της πλατείας Βάθη λόγω των αυξημένων χώρων εστίασης οι οσμές από τροφές αυξάνονται σημαντικά και φυσικά εκείνες των ανθρώπων που συνωστίζονται στα μέρη εκείνα.

Όσο προχωράμε της το αρχαιολογικό οι ανθρωπογενείς οσμές μειώνονται καθώς μειώνεται και η κίνηση από της ανθρώπους. Οι φυσικές οσμές προέρχονται κυρίως από μεμονωμένα δέντρα και όχι οργανωμένο πράσινο, και παρατηρείται έντονα στην αρχή και στο τέλος της οδού.

Σε όλο το μήκος της οδού είναι σημαντικό να παρατηρήσουμε πως οι τεχνητές οσμές υπερτερούν λόγω της διέλευσης των οχημάτων, ωστόσο αρκετές προέρχονται μυρωδιές προέρχονται από τα καταστήματα και το εμπόρευμα της.

Διαδρομή: Οδός Μάρνης

Ημερομηνία: 20/12/2024

Απτικά ερεθίσματα:

• Πέλμα

Σκαλιά, λείο δάπεδο, φρεάτιο, σπασμένες πλάκες, καπάκι αποχέτευσης, λακκούβα, νερό, χρώμα, οδηγοί όδευσης τυφλών

• Ώμος

Γδάρσιμο σε κάποιο τοίχο, περαστικός,

• Δέρμα

Κλιματιστικό από κατάσταση, κρύο από σκιά, αέρας,

δροσιά από στοά, αέρας.

Τι δείχνει ο Χάρτης 4:

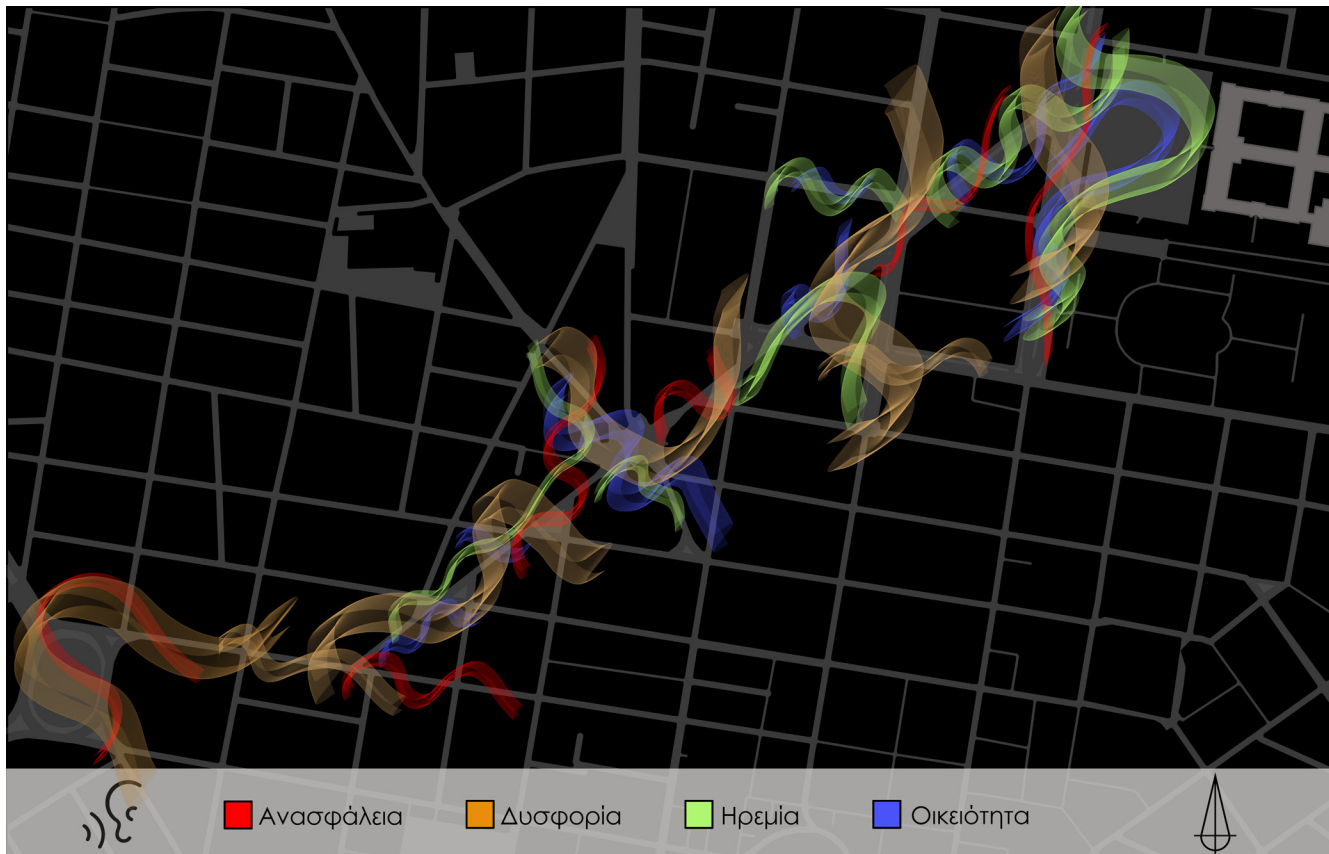
Στο χάρτη 4, κατηγοριοποιούνται τα απτικά ερεθίσματα του παρατηρητή βάση της φύσης της σε τρείς κατηγορίες. Σε εκείνα που προέρχονται από την επαφή με το πέλμα, εκείνα αφορούν κυρίως στη διαμόρφωση ή τη κατάσταση του εδάφους σε εκείνα που προέρχονται από την επαφή με τον ώμο ή το χέρι, αφορούν κυρίως την επαφή με κάποιο τοίχο ή περαστικό και εκείνα που σχετίζονται με του δερματικούς πόρους, τα οποία αφορούν κυρίως την εναλλαγή της θερμοκρασίας.

Δεξιά του χάρτη υπάρχει το «δειγματολόγιο», στο οποίο διακρίνονται κάποια παραδείγματα απτικών ερεθισμάτων κατηγοριοποιημένα σύμφωνα με τη χρωματική ομάδα που ανήκουν.

Συμπεράσματα:

Παρατηρώντας το προηγούμενο χάρτη διακρίνουμε πως τα απτικά ερεθίσματα που σχετίζονται με το δέρμα βρίσκονται κυρίως στο τέλος του δρόμου λόγω του πάρκου αλλά και ενδιάμεσα, εξαιτίας των στοών και της λιγοστή διάχυση του φωτός, η θερμοκρασία συνεχώς μεταβάλλεται. Τα απτικά ερεθίσματα που προέρχονται από τον ώμο ή το χέρι προέρχονται κυρίως από τη δεξιά πλευρά του πεζοδρομίου και κυρίως προ τη μέση της οδού, εξαιτίας των μικρών πεζοδρόμων και των εμπορευμάτων των καταστημάτων που βρίσκονται πάνω στο πεζοδρόμιο και κάνουν δυσκολότερη τη διέλευση των πεζών. Τα απτικά ερεθίσματα που προέρχονται από το πόδι και συγκεκριμένα το πέλμα βρίσκονται καθ' όλο το μήκος του δρόμου, ωστόσο μείωση υπάρχει της το τέλος του καθώς το πεζοδρόμιο εκεί παρουσιάζει όχι μόνο λιγότερο έντονες διακυμάνσεις αλλά και παρατηρήθηκαν λιγότερα σκουπίδια και αντικείμενα πεταμένα στο δρόμο, τα οποία έπρεπε να αποφύγουμε, σε αντίθεση με την αρχή του δρόμου που υπήρχε αρκετά μεγάλος αριθμός.

Β.6. Χάρτες Συναισθημάτων

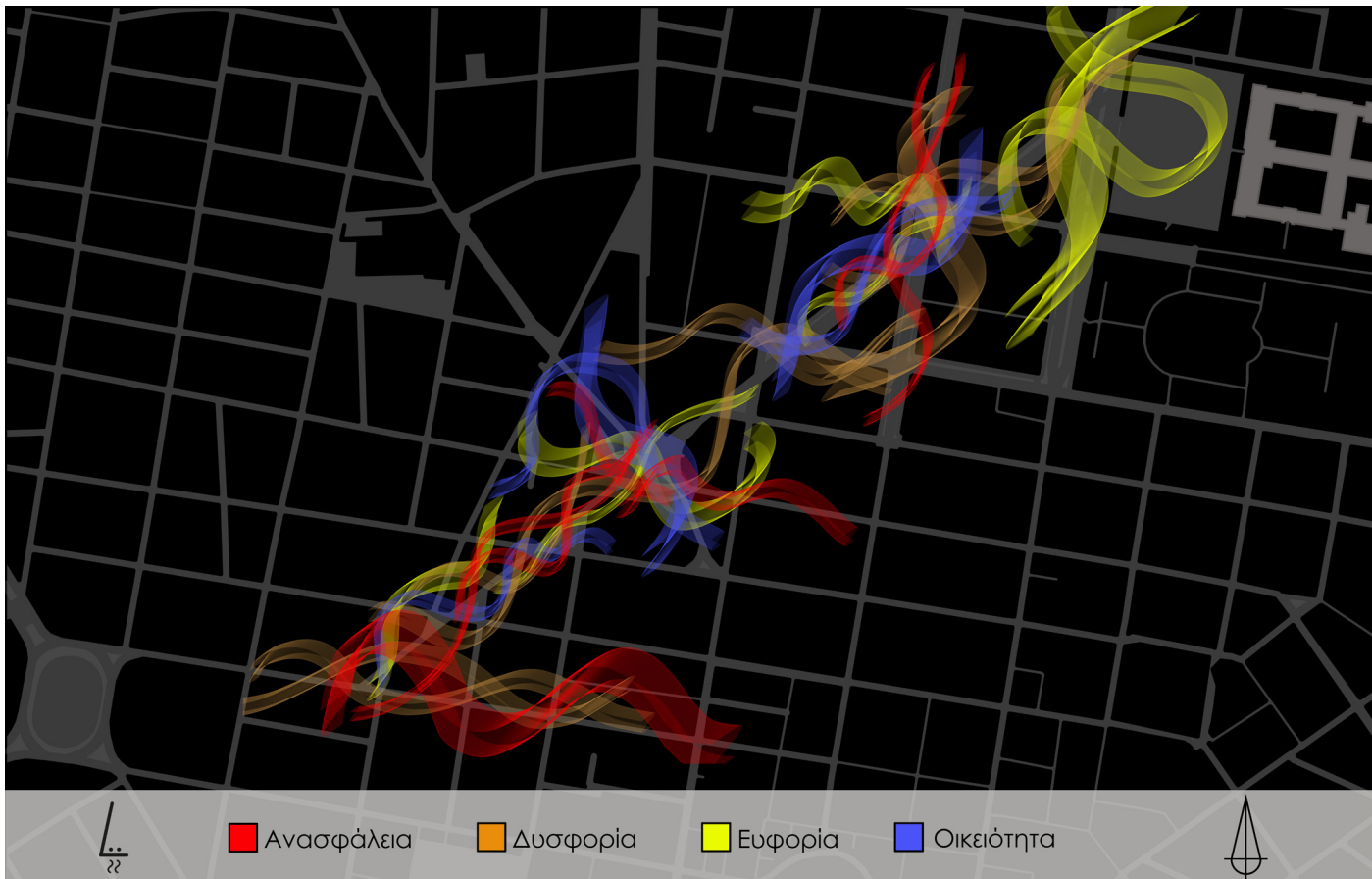
Τι δείχνει ο Χάρτης 5:

Στο χάρτη 5 κατηγοριοποιούνται τα τέσσερα κυριότερα συναισθήματα που σου προκαλούνται μέσω των ακουστικών ερεθισμάτων. Εκείνα που προήλθαν μέσω τις ακουστικής καταγραφής. Τα συναισθήματα που περιγράφονται μέσω τεσσάρων χρωμάτων είναι: κόκκινο για την ανασφάλεια, πορτοκαλί για τη δυσφορία, πράσινο για την ηρεμία και μπλε για την οικειότητα.

Συμπεράσματα:

Μέσα από το χάρτη διακρίνουμε έντονα το αίσθημα της δυσφορίας κυρίως στην αρχή και στις στα σημεία όπου οι μεγάλοι κάθετοι δρόμοι συναντιούνται. Το αίσθημα αυτό προέρχεται κυρίως από τους τεχνητούς ήχους όπως μέσα μεταφοράς, κόρνες, εξατμίσεις, ασθενοφόρο. Το αίσθημα της ανασφάλειας προκαλείται κυρίως από τους ήχους των οχημάτων, των ανθρώπων και των ζώων, το αίσθημα της γαλήνης μέσω των φυσικών ήχων του πρασίνου ενώ η οικειότητα κυρίως μέσω των ήχων από τους χώρους εστίασης και τα σημεία πρασίνου αντίστοιχα.

Παρατηρείται έντονα πως προς το τέλος της διαδρομής τα «θετικά» συναισθήματα αυξάνονται ενώ των «αρνητικά» μειώνονται.

Εικόνα 71: Προσωπική επιμέλεια_ Χάρτης συναισθημάτων

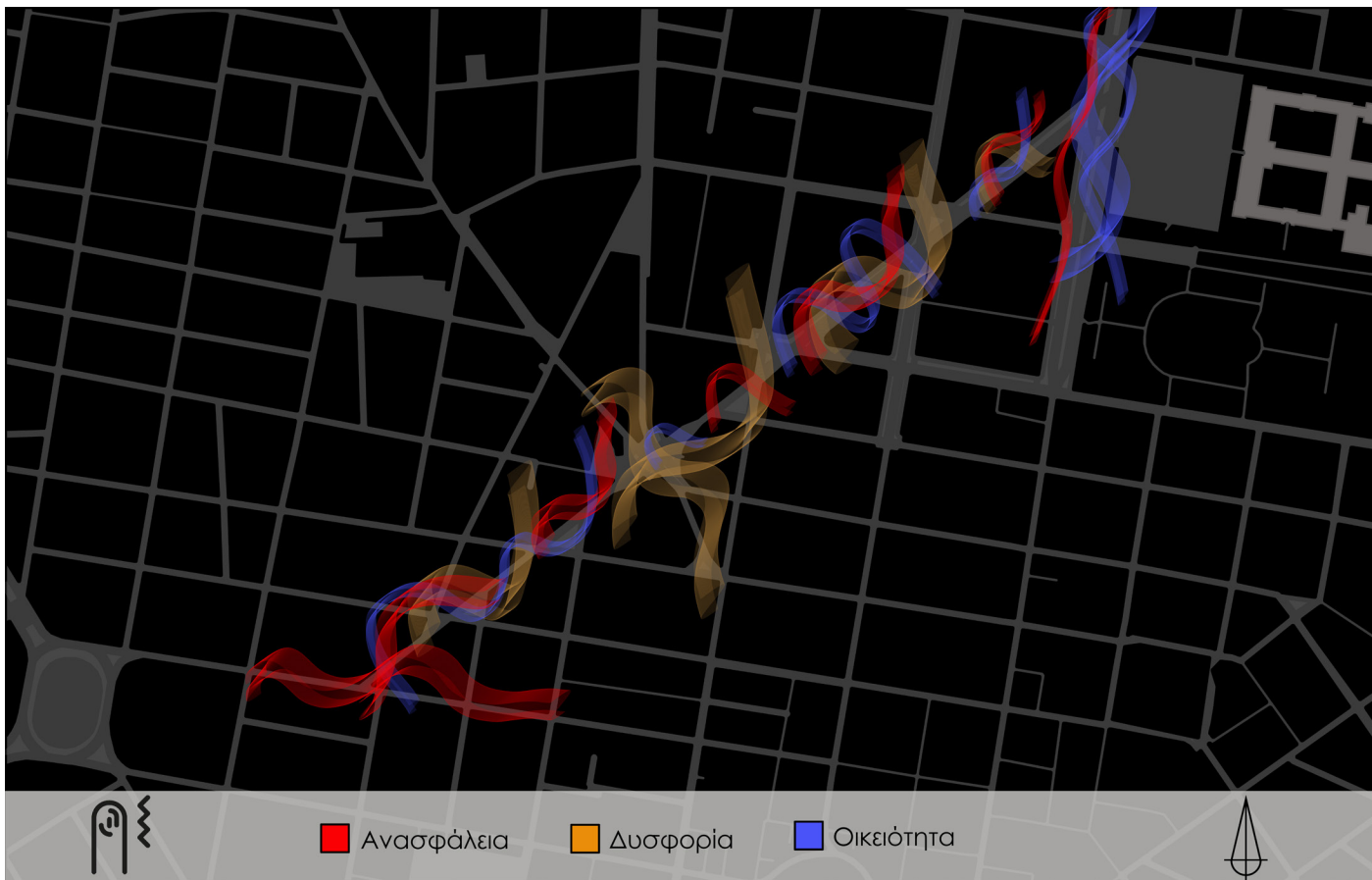

Τι δείχνει ο Χάρτης 6:

Στο χάρτη 6 κατηγοριοποιούνται τα τέσσερα κυριότερα συναισθήματα που σου προκαλούνται μέσω των οσφρητικών ερεθισμάτων. Εκείνα που προήλθαν μέσω τις οσφρητικής καταγραφής. Τα συναισθήματα που περιγράφονται μέσω τεσσάρων χρωμάτων είναι: κόκκινο για την ανασφάλεια, πορτοκαλί για τη δυσφορία, κίτρινο για την ευφορία και μπλε για την οικειότητα.

Συμπεράσματα:

Μέσα από το χάρτη διακρίνουμε έντονα το αίσθημα της ανασφάλειας, κυρίως στην αρχή της διαδρομής και ακόμη στην ενδιάμεση στάση της πλ. Βάθη. Το αίσθημα αυτό προκαλείται από την έντονη οσμή ακαθαρσιών ζώων, ούρα, ιδρώτας και σκουπιδιών. Το αίσθημα της δυσφορίας και εδώ προέρχεται από τις οσμές των οχημάτων, ενώ η ευφορία από τις οσμές δέντρων και λουλουδιών. Τέλος το αίσθημα της οικειότητας προκαλείται από τις οσμές φαγητών μέσω τον χώρων εστίασης. Το αίσθημα της ανασφάλειας κυριαρχεί στην αρχή της διαδρομής ενώ στο τέλος η ευφορία είναι εκείνο που επικρατεί.

Εικόνα 72: Προσωπική επιμέλεια_ Χάρτης συναισθημάτων

Τι δείχνει ο Χάρτης 7:

Στο χάρτη 7 κατηγοριοποιούνται τα τρία κυριότερα συναισθήματα που σου προκαλούνται μέσω τον απτικών ερεθισμάτων. Εκείνα που προήλθαν μέσω τις απτικής καταγραφής. Τα συναισθήματα που περιγράφονται μέσω των τριών χρωμάτων είναι: κόκκινο για την ανασφάλεια, πορτοκαλί για τη δυσφορία, κίτρινο για την ευφορία και μπλε για την οικειότητα.

Συμπεράσματα:

Μέσα από το χάρτη διακρίνουμε το αίσθημα της ανασφάλειας και της δυσφορίας να υπερισχύουν έναντι εκείνου της οικειότητας. Αυτό συμβαίνει καθώς στο μεγαλύτερο μέρος της διαδρομής οι χώροι των πεζών είναι κακώς κατασκευασμένοι με αρκετές φθορές στο έδαφος, κάτι που δυσχεραίνει τη κίνηση τους. Ακόμη τα πεζοδρόμια δεν έχουν το κατάλληλο μέγεθος ώστε η διαδρομή των πεζών να είναι μια ευχάριστη διαδικασία απόλαυσης. Ωστόσο λόγω της έντονης παρουσίας καταστημάτων υπάρχει αίσθημα οικειότητας λόγω των θερμοκρασιών και αρωμάτων που συναντάμε εντός αυτών. Το αίσθημα αυτό αυξάνεται όσο ο πεζός πλησιάζει τους χώρους πρασίνου στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Συμπεράσματα

Α' ΜΕΡΟΣ

Η μελέτη αυτή αναδεικνύει τη βιωματική σχέση του ατόμου με το χώρο που το περιβάλλει, εστιάζοντας στον αστικό ιστό και αναλύοντας τον μέσα από φιλοσοφικές θεωρήσεις, αρχιτεκτονικά παραδείγματα και στοιχεία που συναντάμε εκεί. Τα κυριότερα ερωτήματα για τη σύνθεση της εργασίας ήταν τι συναντάμε σ' ένα δρόμο, με ποιο τρόπο τα αντιλαμβανόμαστε και πως μας επηρεάζουν. Ο χώρος και δε ο δρόμος προσεγγίζεται ως πολυαισθητηριακή εμπειρία, μέσω έκφρασης, τόπος μνήμης και ιστορίας. Ο χώρος αυτός επαναπροσδιορίζεται, μεταβάλλει τη ταυτότητα του χωρίς όμως να χάνει τα ερεθίσματα του ακόμα και αν αυτά αλλάζουν χρώμα, ύφος και μορφή.

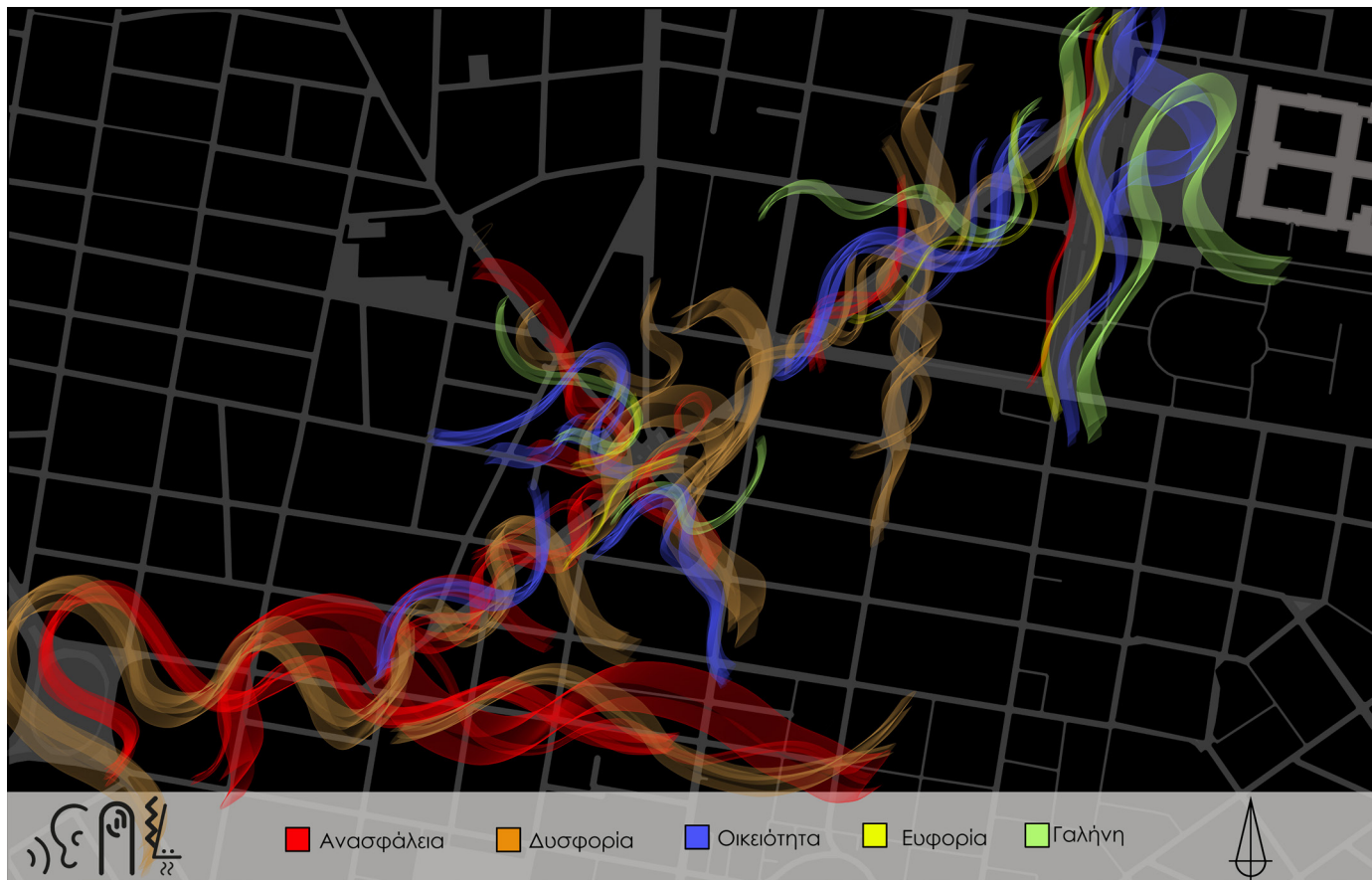
Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα μελέτη επιχειρεί να αναλύσει τα χωρικά και μορφολογικά ερεθίσματα (γεωμετρία, ποιότητες, ενθέσεις, ρυθμοί, ατμόσφαιρα) τα οποία αποτελούν βασικούς μηχανισμούς ενεργοποίησης των αισθήσεων στον αστικό χώρο. Η γεωμετρία ενός δρόμου διαμορφώνει και καθοδηγεί την εμπειρία του χρήστη, καθορίζει το πλαίσιο και τα όρια κίνησης της και γίνεται ο φορέας της. Οι ποιότητες επηρεάζουν το τρόπο με τον οποίο ο χώρος γίνεται αντιληπτός και τέλος βιώνεται από το χρήστη. Αυτό προκύπτει λόγω της φυσικής υπόστασης που έχουν τα υλικά, οι υφές, το φως, το νερό και η φύτευση.

Οι ενθέσεις είναι τα δευτερεύοντα στοιχεία που συναντάμε στον αστικό χώρο, τα οποία όμως επηρεάζουν σημαντικά τη συναισθηματική κατάσταση του ατόμου. Γίνονται αντιληπτά κυρίως μέσω της όρασης, όμως μπορούν να μετατρέψουν τη διαδρομή σε μια ευχάριστη ή αντίστοιχα δυσάρεστη δραστηριότητα. Ο χρόνος και ο τρόπος κίνησης του χρήστη διαμορφώνουν αντίστοιχα ρυθμούς μέσα σ' ένα συνεχές, που μεταβάλλεται και αναδιαμορφώνεται. Μέσα από τη θεωρία του Aldo Rossi διαπιστώσαμε πως η πόλη ως ζωντανός οργανισμός, βιώνει συνεχώς μια μετάβαση στο χρόνο, μέσω της οποίας εξελίσσει και την αρχιτεκτονική της αλλά και την ίδια τη πόλη.

Εδώ καταλήξαμε πως τα ερεθίσματα αυτά, η αλληλεπίδραση τους με φυσικά, αισθητηριακά και μνημονικά στοιχεία καθώς και οι σχέσεις που προκύπτουν μεταξύ τους δημιουργούν ατμόσφαιρες, οι οποίες σύμφωνα με τον Zumthor, καθορίζουν σημαντικά τη ψυχολογική εμπειρία.

Κλείνοντας το θεωρητικό κομμάτι, ο τρόπος με τον οποίο τα ερεθίσματα γίνονται αντιληπτά από το σώμα μας και μας διαμορφώνουν τη συνολική βιωματική εμπειρία γίνεται μέσω των αισθήσεων. Καθώς από τη θεωρία του Juhani Pallasmaa για την αρχιτεκτονική των αισθήσεων προκύπτει ότι η εμπειρία του χώρου είναι σωματική και όχι μόνο οπτική.

Β' ΜΕΡΟΣ

Τι δείχνει ο Χάρτης 8:

Ο χάρτης 8 αποτυπώνει μια συλλογική εικόνα των συναισθημάτων που μας προκαλεί η διαδρομή που επιλέχθηκε. Αποτελεί ουσιαστικά το συμπέρασμα μιας ολοκληρωμένης καταγραφής, με αρχή μέση και τέλος. Ξεκινώντας από τα ερεθίσματα, έπειτα στις αισθήσεις και τέλος στα συναισθήματα μιας διαδρομής που όμως χαρακτηρίζεται ως πολυαισθητηριακή εμπειρία.

Συμπεράσματα:

Η οδός Μάρνης παρουσιάζει έντονες χωρικές, κοινωνικές και πολιτιστικές μεταβάσεις κατά μήκος της, με διακριτά μικρό- περιβάλλοντα. Οι ενδιάμεσοι χώροι στοές, πλατείες ενθαρρύνουν την ανάπτυξη αυτών των περιβαλλόντων αφού λειτουργούν είτε ως σημεία μετάβασης και κοινωνικής επαφής είτε ως χώροι μνήμης. Εντοπίστηκαν ποικίλα αισθητηριακά ερεθίσματα σε ήχους, μυρωδιές, υλικά και θερμοκρασία, τα οποία επηρεάζουν την αντίληψη και το συναίσθημα. Η φύτευση, η θέα και η κατεύθυνση προς το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο δημιουργεί μια ποιοτικότερη πορεία αναβαθμίζοντας έτσι σταδιακά την εμπειρία του χρήστη. Οι προσωπικοί χάρτες καταγραφής αισθητηριακών ερεθισμάτων αναδεικνύουν τη διαφορετική, υποκειμενική βίωση του αστικού περιβάλλοντος από τα οποία επαναπροσδιορίζεται και μεταβάλλεται συνεχώς η συναισθηματική κατάσταση του χρήστη. Η βιωματική προσέγγιση αναδεικνύεται ως εργαλείο για πιο ευαίσθητο και ανθρωποκεντρικό αστικό σχεδιασμό.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αριστοτέλης, 2009. «Μετά τα Φυσικά.» Μετάφραση: Κάλφας, Δ. Αθήνα: Πόλις.

Γιουχάνι Πάλασμα ,2021, “12 δοκίμια για τον Άνθρωπο, την Τέχνη και την Αρχιτεκτονική : 1980-2018», μεταφ. Λαδά Σάσα-Αναστασία, Ξανθόπουλος Κωνσταντίνος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο

Δεκαβάλλας, Κ.Ν., 2015. «Η αρχιτεκτονική του χώρου των πεζών». Αθήνα: Μέλισσα.

Ευφροσύνη Τσακίρη , Σωκράτης Γιαννούδης, 2019, Χανιά. Ψυχογεωγραφικός Χαρτογραφικός Οδηγός της Παλιάς Πόλης, ΤΕΧΝΟΓΡΑΜΜΑmed

Χατζησάββα, Δ., 2023. «Σύγχρονες Αρχιτεκτονικές Θεωρήσεις.» Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Ξένη Βιβλιογραφία

Bachelard, G., 1994. «The Poetics of Space. »

Benjamin, W., 1938. «Berlin Childhood around 1900. »

Benjamin, W., 1999. «The Arcades Project. »

Bourriaud, N., 2002. «Relational Aesthetics. » Translated by S. Pleasance and F. Woods. Dijon: Les Presses du Réel.

Camillo Sitte, 1889. «City Planning According to Artistic Principles. »

Certeau, M. de, 1980. «The Practice of Everyday Life. »

Gehl, J., 2011. «Life Between Buildings: Using Public Space.» Washington, DC: Island Press.

Holl, S., 2006. «Questions of Perception: Phenomenology of Architecture.» San Francisco: William Stout Publishers.

Lefebvre, H., 1991 [1974]. «The Production of Space.» Translated by D. Nicholson Smith. Oxford: Blackwell

Lynch, K., 1960. «The Image of the City. Cambridge,» MA: MIT Press.

Norberg-Schulz, C., 1979. «Το πνεύμα του τόπου: Για μια φαινομενολογία της αρχιτεκτονικής».

Pallasmaa, J., 2022. «Τα μάτια του δέρματος: Η αρχιτεκτονική και οι αισθήσεις». Μετάφραση: Τουρνικιώτης, Π. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Rosi, A., 1991 [1966]. «Η αρχιτεκτονική της Πόλης.» Μετάφραση: Πετρίδου, Β., Παπαδόπουλος, Λ., Παπακώστας, Γ., & Σιπιρίδου, Σ. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Rowe, C. and Koetter, F., 2020. «Collage City.»

Sennett, R., 1992. «The Conscience of the Eye.»

Διαδικτυακές Πηγές

<https://www.scribd.com/document/153188540/The-Conscience-of-the-Eye-Richard-Sennett>

<https://www.athensvoice.gr/life/life-in-athens/337264/odos-marni-enas-dromos-poy-ezise-polla/>

<https://a-little-beat-of-knowledge.com/2015/05/29/common-mistakes-la-marne/>

<https://geomythiki.blogspot.com/2022/10/blog-post.html>

Ερευνητικές Προπτυχιακές Μελέτες

Αντωνία Αποστολάκη, Μαρία-Λένα Χατζηβασιλείου, “Η έννοια της “ατμόσφαιρας” στο χώρο: αντίληψη και βιωματική εμπειρία”, Ερευνητική Εργασία, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά, Ελλάδα, 2016

Γεωργία Σκορλέτου, Χριστίνα - Καλλιόπη Τζεβελέκου: Αισθήσεις & αρχιτεκτονική: χαρτογραφώντας συναισθήματα στην πόλη, Senses in architecture: mapping emotions in town, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα, 2014

Γεώργιος Χραλάμπους: Η ατμόσφαιρα του αρχιτεκτονικού χώρου: υλικά και άυλα χαρακτηριστικά, The atmosphere of architectural space: material and immaterial aspects, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα, 2023

Ελένη Χρονοπούλου: Αντίληψη και βιωματική εμπειρία. Από τη χωρικότητα του σώματος στη σωματικότητα της πόλης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνείο της Κρήτης, 2014

Κωνσταντίνα Βερροιοπούλου: Η Αρχιτεκτονική των αισθήσεων, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνείο της Κρήτης, 2023

Μαρία-Ιωάννα Απέργη: Αρχιτεκτονική του συναισθήματος: ο χειρισμός του φωτός σε δύο εκκλησίες του Alvaro Siza; The architecture of emotion: two churches of Alvaro Siza and the handling of light, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα, 2019

Σπυρίδων Τσούτσος, "Ο φυσικός φωτισμός στην ατμόσφαιρα του αρχιτεκτονικού χώρου. Οι περιπτώσεις των Peter Zumthor και Tadao Ando", Ερευνητική Εργασία, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά, Ελλάδα, 2015

Κατάλογος Εικόνων

Εξώφυλλο: Προσωπική επιμέλεια

Εικόνα 1: Προσωπική επιμέλεια

Εικόνα 2: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 3: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 4: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 5: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 6: <https://edc.nyc/project/high-line>

Εικόνα 7: <https://dsmy.com/project/the-high-line>

Εικόνα 8: <https://www.swedishlapland.com/stories/world-heritage-gammelstad/>

Εικόνα 9: <https://theprosperity.com/el/blog/ta-patisia-den-einai-to-kentro-pou-exeis-synithisei/>

Εικόνα 10: <https://pixabay.com/el/photos/%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BD%CE%AD%CE%B1%CF%82->

Εικόνα 11: <https://www.citiesforum.org/news/superblock-superilla-barcelona-a-city-redefined/>

Εικόνα 12: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 13: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 14: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 15: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 16: <https://stoabibliou.gr/stoa-arsakeiou/>

Εικόνα 17: <https://www.athinorama.gr/tags/barbakeios-agera/>

Εικόνα 18: Προσωπική επιμέλεια

Εικόνα 19: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 20: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 21: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 22: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 48: <https://www.wienmodern.at/peter-zumthor-en>

Εικόνα 49: Άγνωστη πηγή

Εικόνα 50: Άγνωστη πηγή

Εικόνα 51: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 52: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 53: Άγνωστη πηγή

Εικόνα 54: Προσωπική επιμέλεια

Εικόνα 55: Άγνωστη πηγή

Εικόνα 56: Άγνωστη πηγή

Εικόνα 57: Προσωπική επιμέλεια

Εικόνα 58: Προσωπική επιμέλεια

Εικόνα 59: Προσωπική επιμέλεια

Εικόνα 60: Προσωπική επιμέλεια

Εικόνα 61: Προσωπική επιμέλεια

Εικόνα 62: Προσωπική επιμέλεια

Εικόνα 63: Προσωπική επιμέλεια

Εικόνα 64: Προσωπική επιμέλεια

Εικόνα 65: Προσωπική επιμέλεια

Εικόνα 66: Προσωπική επιμέλεια

Εικόνα 67: Προσωπική επιμέλεια

Εικόνα 68: Προσωπική επιμέλεια

Εικόνα 69: Προσωπική επιμέλεια

Εικόνα 70: Προσωπική επιμέλεια

Εικόνα 71: Προσωπική επιμέλεια

Εικόνα 72: Προσωπική επιμέλεια

Θα ήθελα να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένεια μου και στους φίλους μου για την αγάπη και υποστήριξή τους, καθώς και ένα ιδιαίτερο ευχαριστώ στο κ.Κακάβα για τη πολύτιμη καθοδήγηση του.

